

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Veronika Lipovská

III. ročník - prezenční studium

Obor: český jazyk – společenské vědy

Karel Čapek a jeho pojetí politiky, demokracie a humanismu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

OLOMOUC

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Použité zdroje uvádím v příloze.

V Olomouci dne 8. dubna 2011

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za odbornou pomoc při tvorbě bakalářské práce a lidský přístup.

OBSAH

Úvod	5
1 Karel Čapek a jeho humanismus	6
1.1 Dětství a rodina jako zdroj Čapkova humanismu.....	6
1.2 Profesionální dráha, od filozofa k umělci.....	14
1.3 Karel Čapek jako člověk.....	18
2 Celoživotní Čapkův boj za zachování demokracie	24
2.1 Čapek a nástup nacismu.....	24
2.2 Čapkovy názory na komunismus.....	26
3 Politika a demokracie u Karla Čapka a pokus o srovnání s dneškem	34
3.1 Pokus o analýzu novinových článků s tematikou každodenních problémů demokracie.....	34
3.2 Pokus o vyvození obecných závěrů o Čapkově pojetí demokracie.....	38
3.3 Pokus o konfrontaci s dneškem.....	40
Závěr	42
Prameny a literatura	44
Seznam příloh	48
Jednotlivé přílohy	49

ÚVOD

V této práci bychom se rádi podívali na osobnost Karla Čapka z trochu jiného úhlu pohledu, než bývá zvykem. Většina lidí si jej spojuje s literaturou, a ta skutečně bude naším primárním zdrojem, ale rádi bychom upozornili i na neméně zajímavou a podstatnou část Čapkovy osobnosti, totiž Karla Čapka z pohledu filozofie a politiky. Proto ponecháváme stranou jeho jistě nemalé zásluhy na poli umění a v jeho díle budeme hledat názory na politiku, demokracii a humanismus.

Jak už jsme uvedli, budeme čerpat především z jeho beletristické tvorby, románů, divadelních her, ale i z novinových článků. Pokusíme se tato díla interpretovat, uvést do roviny obecné, popřípadě budeme dokládat či vyvracet jeho názory srovnáním s jinými kapacitami z oboru, či příklady z každodenní praxe. To vše s ohledem na dobu, v níž vznikly, ale pokusíme se také, po vzoru Čapkova pragmatismu, formulovat, co konkrétního by si mohl odnést čtenář dnešní.

Nejprve si představíme Karla Čapka jako člověka, protože jeho názory úzce souvisí s životem, jaký vedl. Budeme psát o tom, kde jeho názory mohli vzít svůj počátek, o lidech s nimiž se stýkal, o jeho názorových spřízněncích i odpůrcích, opět z pohledu dobového i současného. Pokusíme se zobecnit, jak vnímal demokracii, popíšeme, jakými prostředky za ni bojoval. Bude nás zajímat jeho pohled na politický život, který pak v závěru konfrontujeme s dnešní situací. V krátkosti se také zamyslíme nad tím, proč považovat dílo Karla Čapka za vhodný materiál do škol, a to nejen v hodinách českého jazyka. Pokusíme se najít, v čem tkví jeho schopnost získat si čtenáře podnes.

KAREL ČAPEK A JEHO HUMANISMUS

Obvykle píšete-li práci o některé významné osobnosti, nabízí se začít životopisem. Ovšem takovýto postup je nejistý. Člověk začne slovy: Karel Čapek se narodil 1. 9. 1890 v Malých Svatoňovicích a skončí: zemřel 25. 12. 1938 v Praze¹. Mezitím velmi podrobně popíše, kterak žádal Olgu Schneipflugovou o ruku (mimochodem anglicky aby se vyhnul klepům²), vyjmenuje po řadě, jaká domácí zvířata choval (vzpomeňme Dášenku) a jak měl nejraději kávu (silnou černou³). Když tu pojednou je na konci své práce- člověk, který na jejím začátku myslel, že toho o Čapkovi tolik ví a tolik má co říct. Ale jakou cenu má taková práce? Řeknete si asi, že kdyby existoval obor bulvárních studií, prosím, ale pro filozofii pramalou. Přesto se domnívám, že není možné psát o Čapkových názorech a nezmínit se vedle nich o tom, kde nejspíš mají kořeny o jeho rodině přátelích ba i o té černé kávě. Někdy detail ze života řekne víc než sáhodlouhý rozbor odborné statě. Proto se na mně nezlobte, že si neodpustím „černou kávu a Dášenku“ ale nemohu jinak.

1.1 Dětství a rodina jako zdroj Čapkova humanismu

Charakteristika všech čtyř rodinných příslušníků, o kterých bude v následující kapitole řeč, čerpá zejména z publikace Heleny Čapkové *Moji milí bratři*. Zde je celá skutečnost popsána mnohem plastičtěji. Tato práce však představuje každého člena jakousi zjednodušující zkratkou, u každého jsou vyzvednuty pouze některé povahové rysy, které se zdály být nejzřetelnější. Je jasné, že skutečnost může být a je mnohem méně jasná, ne tak schematická.

1.1.1 Otec, humanismus a ateismus

Není náhodou, že lékaři hrají v Čapkově beletristické tvorbě vždy významnou roli. Je to doktor Galén z Bílé nemoci nebo staříčkový doktor z Krakatitu. Lze se domnívat, že tito mají svůj předobraz v Čapkově otci.

---

¹ <http://www.spisovatele.cz/karel-capek>

² Karel Čapek: *Vezmeš si mě?: Rekonstrukce neznámé cesty Karla Čapka do Alp, která skončila osudovou otázkou. Reflex. s. 39.*

³ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek. s. 24.*

„*Silný, zakazoval, radil, trestal a byl za to milován.*“⁴

Byl to člověk s velkým rozhledem, zapálený do své práce, humanista, ateista. Měl ženu, s níž „nebylo vždy lehké vyjít“ a tři děti, i když by si jich možná přál víc, ale jak už víme, měl ženu, se kterou „nebylo lehké vyjít“.

Snad nebude znít příliš pateticky, když na tomto místě použijeme formulaci, že lékařské povolání u něj nekončilo pouhým podáním medikamentů a vydezinfikováním rozbitého kolena. Uvedme vše na jednom konkrétním příkladu. Díky své práci se dostal do různých prostředí. Viděl podmínky dělnických dětí, a aby měly aspoň nějakou radost, uspořádal pro ně dětskou slavnost⁵. Za první světové války, když ošetřoval vojáky, přinášel jim knihy, nemohl pochopit jakých krutostí je schopen se dopustit člověk na člověku. Neuměl být slepý k lidskému utrpení jak tělesnému tak duševnímu a sám se aktivně snažil o zlepšení sociálních podmínek, byť by to znamenalo „pouze“ uspořádání dětské slavnosti.

Uvědomoval si také význam vzdělání a chtěl, aby i jeho děti tohoto „životního kapitálu“ nabyly a tak, pokud to bylo jen trochu možné posílal je do škol, které se jemu a ženě zdály být vhodné. Doma pak byla k dispozici jeho rozsáhlá knihovna, na níž byl právem pyšný. Svého času se v ní nacházely jak naučné knihy z oborů přírodních i humanitních, tak klasika literatury krásné, jako byl anglický Shakespeare nebo český Jirásek.

Krom velkého vzdělání Čapkova otce, byla tu i jeho velká skromnost. „*Ten venkovský doktor, tak usedlý a vážný v praktické medicíně*“⁶ přece nebyl jako ostatní představitelé jeho stavu. I když už v době studí, si pro něj posílali, pokud bylo třeba doktora a lékařskou praxi pak provozoval po celý život, nepropadl dojmu vlastní neomylnosti. V pokročilém věku, kdy už tolik neordinoval, proseděl hodiny mezi knihami a nestačil se divit, kolik nového se v této vědě událo, kolik nového je třeba se učit.

Avšak co mohl vědět na svých „*dlouhých túrách po návštěvách*“⁷ za pacienty o „*domě plném napjaté nervóznosti*“⁸. On, spořádaný muž s bohulibým povoláním měl tři děti a všechny měl rád stejně, matka nikoli.

---

⁴ KLÍMA, I. *Karel Čapek*. s. 6.

⁵ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 105.

⁶ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 123.

⁷ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 126.

1.1.2 Matka a „do nebe vynášený Ičinek“

Podle slov Heleny Čapkové si můžeme o matce Karla Čapka udělat asi takovou představu: neurotická, přecitlivělá a nespravedlivá, „*milovala slepou jednostrannou a vše přehlížející láskou jediné dítě - Karla.*“⁹ Byly dny, kdy nepromluvila s nikým jiným než s ním, s „Ičínkem“, jak mu říkala. Dvě starší děti fungovaly více méně jako chůvy.¹⁰ „*Jen se podívejte, vy dva nesvědomití klacci, na Ičinka; je celý uhřátý, košilka se na něm jen lepí, mohl by mít smrt z toho. Copak nevíte jak je choulostivý? Už s vámi nesmí.*“¹¹

V době, kdy už byl dospělý a zotavoval se z nemoci psala své dceři, žárlivé dopisy, když odjel od matky k sestře: „*Opravdu nejsi moc svědomitá a vzalas na sebe kapánek přílišnou odpovědnost, nedělali jsme snad s tatínkem pro Karlovo zdraví dost? Proč si ho lákala, právě když začal přibírat na váze? Můžeš pro něho udělat tolik co my? Máš přeci své děti a nemyslím, že bys je chtěla pro něho okrádat! Není tě hanba, že se tati nadarmo tolik pachtil. Mám tu už zase hnedle sto vajec a máslo, musím teď přepouštět, s mlékem si kolikrát nevím rady, a co můžeš dát ty? Nic! Máš vůbec svědomí?*“¹²

Jistě se nedá říci, že by byla zlým člověkem, neradi bychom jí vylíčili jako „nelítostnou furií“ ale kdo s ní chtěl žít, musel trpět její rozličné rozmary. Byla schopná gruntovat celý dům a neslavit svátek svého manžela, jen aby si všichni všimli jaký je nedoceněný „*domácí otrok*“¹³. Jindy zas propadala melancholii, procházela se po zahradě s knihou v ruce, šeptala si verše a nic kolem pro ni neexistovalo.¹⁴

Dcera Helena, která ji bezesporu přes všechny ústrky měla ráda, přičítá její chování právě přecitlivělé povaze. Na jednom místě své knihy ji popisuje jako: „*nevypočitatelnou, impulzivní do krajnosti, přecitlivělou, tajemnou a pro nás někdy až strašnou (...) pouhé*

---

⁸ Tamtéž

⁹ KLÍMA, I. *Karel Čapek*. s. 6.

¹⁰ Tamtéž

¹¹ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 126.

¹² ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 276.

¹³ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 127.

¹⁴ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 305.

píchnutí špendlíkem bylo pro její povahu jako záměrná rána dýkou. Utkvělá myšlenka; nikdo ji nemá rád. ¹⁵

Neustálou roztěkanost a nevyrovnanost potřebovala pevně spoutat nějakou jistotou, upnula se tedy na syna Karla. Ten byl a nikdo, kdo ho v mládí znal, by nespíš neodporoval, „zázračným dítětem“, o kterém rodiče sní. V dětství chodil s otcem za pacienty, o vše se zajímal, o každé řemeslo, o každý lidský příběh. Na co sáhl, to se mu dařilo. Ve škole platil za premianta. Jeho talentu si mohl nevšimnout jen slepý. Připadnout na talent takového Josefa Čapka si žádalo vnímavější oči a citlivější srdce.

1.1.3 Bratr a celoživotní spolupráce s ním

Proč opisem říkat to, co mnohem lépe vystihne konkrétní příklad. Diametrální rozdíl mezi oběma bratry lze demonstrovat na tomto srovnání. Říkali o něm, že má „*tupou hlavu na studování*“¹⁶ a poslali ho do tkalcovské školy a poté do přádelny. Kde začínal jako volontér nejhrušší prací. Celou jedenáctihodinovou směnu čistil stroje a byl k ruce ostatním, aby pak zůstal přesčas a uklízel chuchvalce prachu z juty, bláto a olej. Domů přicházel neskutečně vyčerpan. „*Jak dlouho potrvá takové volontérství?*“ *ptal se jednou.* „*U jiných rok, u tebe jistě déle; ptal jsem se mistrů, nemáš prý dost čilosti ani chuti, snad nejsi schválně nešikovný? Cožpak můžeš takhle postoupit do kanceláře za praktikanta?*“¹⁷ Ale cožpak toužil po tom stát se praktikantem, ten tichý hloubavý filozof Josef Čapek? V skrytu duše nechtěl nic jiného než malovat. Potají studoval tahy štětce na kýčovitých krajinkách obrazů rozvěšených doma na zdech.¹⁸ A neodvažoval se říct matce ani otcí, co ho trápí. Jen se uzavřel do sebe a stal se ještě tišším a zahloubanějším. Začal uvažovat o sebevraždě „*sedmnáctiletý vážný chlapec*“¹⁹, z tatínkovy pracovny zmizel revolver a nebýt sestřiny a švagrový přímlyvy u rodičů snad by sebevražda byla dokonána²⁰ A tak

---

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 170.

¹⁷ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 177-178.

¹⁸ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 175.

¹⁹ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 183.

²⁰ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 190

naštěstí pro celý náš národ revolver byl zase hezky potichu uklizen, kam patřil a Josef Čapek se mohl zapsat do naší historie.²¹

A co myslíte, že by v takové situaci dělal Karel, ptá sestra Helena? Povídal by si s dělníkem nebo mistrem, s tím na koho by zrovna narazil. Vypytával by se, jak funguje tahle páčka, támhle ten šroubek. Měl by tu práci upřímně rád. ²² „*A jistě by si vymohl i obsluhu při tovární siréně a tak temperamentně by houkal, jako by byla jeho novým hlasem: To já lidičky, Karel Čapek, vás budím a volám.*“²³

Karel - optimistické dítě, družný, chytrý, aktivní. Josef - individualista, do kterého málo kdo viděl. Do svého nitra nechával nahlédnout jen nejbližší a pak ty, kdo byli vnímaví prostřednictvím své tvorby. Kdyby psal o něm básník nebo minimalista, nepoužíval by historky ze života, aby vám jej přiblížil, napsal by jen, že Josef byl „Kulhavý poutník“ a to by stačilo. Putoval životem pokorně a potichu, putoval, ne bloudil bez cíle, našlapoval opatrně a často se zastavoval, aby přemýšlel, kulhal totiž, ale to mu nevadilo, měl obrazy a měl literaturu, které mu velmi ulevovaly.

Víc o jejich rozdílných povahách není třeba psát. O to podivnější ale je, jak si mohli tyto dva různí lidé najít k sobě cestu, i přes Karlovo protekční postavení v rodině se k sobě přimknout tak silně, že vznikla „*jedna z nejpozoruhodnějších bratrských lásek, která spojila dvě zcela rozdílné bytosti na celý život.*“²⁴

A protože nejsem ani básník, ani minimalista, mohu si dovolit ještě jednou historku z jeho života. Karel s Josefem byli ještě malí, šetřilo se, a tak Karel musel donosit oblečení po starší sestře Heleně. „*Když jednou stáli s Péčou (tak se říkalo Josefu Čapkovi) na ulici, šly kolem jakési cizí dámy; jedna z nich se podívala na Karla a řekla: To je ale hezká holčička. To byla pohana, kterou Péča neunesl, a tak hned protestoval: Vždyť je to kluk. A zvedl Karlovi sukňu, aby rozptýlil jakékoli pochybnosti.*“²⁵ Jeden na druhého nedal dopustit.

---

²¹ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 184.

²² ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 178.

²³ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. s. 178.

²⁴ KLÍMA, I. *Karel Čapek*. s. 6.

²⁵ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 199.

Přes povahovou rozdílnost, šlo oběma bratrům vždy o stejný cíl. Byli spolubydlícími, takřka po celý život. To aby spolu mohli často rozprávět a nemuseli za sebou chodit daleko. Cestovali spolu do Paříže, Karel chodil na přednášky na Sorbonně, Josef studoval nové směry v malířství, a živili se klobásami s octem.²⁶ Byli kolegy v práci, napsali spolu *Ze života hmyzu* a Adama stvořitele a Krakonošovu zahradu a další a další. Vždycky pro mě bylo záhadou, jak dva lidé mohou být spoluautory něčeho tak osobního a nevýslovného jako je umělecké dílo, u bratří Čapků je mi to pak záhadou dvojnásobnou. Ale jak vidíte, motto všech telenovel platí i pro reálný cit mezi dvěma bratry: láska hory přenáší a sváří i oheň a vodu.

1.1.4 Hronovská babička a vztah k náboženství a ke smrti

V Listu Jaroslavu Durychovi o katolících Karel Čapek napsal: „*Lid katolického vyznání nemohu si pomoci má pro mne tvář mé babičky.*“²⁷

Babičky bývají v našich vzpomínkách leckdy hýčkány jako poklad. Netrestají, nezakazují, ale jen vyprávějí, škádlí a prostě zahrnují bezmeznou láskou. Jsou tu jen pro nás, a to nám jako možná někdy sobeckým dětem vyhovuje.

I babička dětí Čapkových byla taková, avšak mimo „babičkovitost“, kterou nosí všechny jako stejnokroj, přebývala v této ženě přepestrá osobnost, a ta osobnost, to byl zase jako obličej zářící ze stejnokroje, a ten nedovolil, aby splynula s davem ostatních babiček tak, jak jsme je popsali.

Chcete-li vědět, jak vypadala, navršte na jednu hromadu přívlastky šibalská, jará (i když tak už se u nás nemluví), zdroj lidové moudrosti, hovořící jadrným jazykem bez okolků, povznesená nad drobné starosti; vyrovnaná a silná a pak je hněťte všemi životními zkušenostmi, které jen mohou vesnickou ženu potkat, a to byla ona. Urovnávala spory přepjaté Čapkovy matky, vždy lehce a vtipně. Jejím argumentům zdravého selského rozumu se neodporovalo, nebylo to ani možné.²⁸

Jestli jsme o matce Karla Čapka napsali, že píchnutí jehly by pocítila tak silně jako bodnutí dýky, o babičku byste sekyru zlomili a ona by se vám vysmála a poslala vás dělat radši něco „kloudnýho a nevotravovat tady slušný lidi.“

---

²⁶ Tamtéž

²⁷ List Jaroslavu Durychovi o katolících, Lidové noviny 3. 9. 1926 (O umění a kultuře 3, s. 52-55)

²⁸ ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. 245.

Když odešla navždy, „zůstala po ní veliká mezera, vtipná napřimovačka ve zlých chvílích (...) se svou nepochopitelnou silou, prýšící z hlubokých zdrojů lidu. (...) teď ležela v zemi ve svých svátečních hedvábných šatech (...) jen otevřít oči a říci: ‚Děti vždyť jsem jen špásovala - a smát se na nás, statečná, nenápadná a přec neporazitelná.‘“²⁹

Otázka Čapkova postoje k náboženství se neposuzuje snadno. Sám o něm nikdy přímo nemluvil. A jeho přesvědčení můžeme odhadovat z drobných výroků, posbíraných z korespondence a beletrie.

V matrice je uváděn jako katolík. Do kostela ale chodil, pouze aby si prohlédl architekturu.³⁰ Pro církve jako instituci moc chvály neměl. Jako jeho souputníci nabízejí se na první pohled Borovský či Masaryk. Pro vztah k náboženství jako takovému to platit ale nemůže. Po dalším zvážení, musíme jistojistě Borovského vyloučit, s Čapkem má sice společný rys chyby vtipně ironizovat, avšak jeho pohled není na rozdíl od Čapkova ani trochu laskavý či láskyplný. Tady se bezesporu projevuje vliv Čapkovy babičky. A pak je tu ta nepřeklenutelná rozdílnost pramenící z dobových kontextů, v nichž Borovský a Čapek žili. Masaryk zdál by se tedy vhodnějším kandidátem, nejen že byl jeho současníkem, znali se osobně a, jak pojednáme později, jejich vztah by se dal označit dokonce za velmi blízký. Nicméně i toto srovnání nakonec ztroskotá, neboť Masaryk byl jednoznačně věřícím člověkem, evangelíkem, kdežto o Čapkovi to s jistotou tvrdit nemůžeme.

Podívejme se nyní na tuto problematiku hlouběji, neboť vztahem k církvi, návštěvou či „nenávštěvou“ bohoslužeb se zabýváme pouze povrchem celé věci.

Jako patnáctiletý hoch nazýval sám sebe ateistou. Otázka je, nakolik byl toto vyzrálý názor a nakolik póza dospívajícího chlapce. O něco později v dopise spisovateli a básníkovi S. K. Neumanovi zmiňuje: „*tajemný zdroj pomoci a síly v něm samém, v citech dětství, lásky, dobra a zbožnosti (bez boha).*“³¹ Už by se zdálo, že jsme u konce našeho pátrání, označit Karla Čapka za ateistu jak by se mohlo z předešlého textu jevit, však rovněž není možné. K. Scheinpflug uvádí: „*odmítal víru v posmrtném nebe, ale vzpomínám, jak kdysi, když zemřel člověk, který mu byl blízký, a hovořili jsme o této smrti,*

---

²⁹ Tamtéž

³⁰ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 74.

³¹ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 74.

řekl, že je těžko pochopit, že by příroda, která s takovým marnotratným úsilím uchovává každou stopu života, odsoudila nesmyslně k zániku takové hodnoty, jako je duch.³²

Karel Scheinpflug o Čapkově vztahu k náboženství dále řekl: znal Bibli a řekli bychom, že nejvíce mu na náboženství vadily tvrdé nároky a zdůrazňování vyvolenosti. Kritizoval např. nároky vůči sodomským³³. „Starozákonný Hospodin projevil velmi málo pragmatický temperament, když žádal na Sodomě deset dokonale a vybraně spravedlivých; kdyby mu stačilo deset tisíc křehkých, ale poměrně dobromyslných všedních lidí, mohla stát Sodoma dodnes a svět by nebyl o nic hříšnější.“³⁴ Čapek měl rád obyčejné lidi a věřil-li v Boha byl to spíše lidový pánbůh a jakási „básnická personifikace nejvyšší moudrosti. (viz stařeček v Krakatitu)³⁵ Katolický kněz, religionista, psycholog a sociolog náboženství Tomáš Halík Čapka nazývá příkladem „plaché zbožnosti v Čechách“³⁶

K zajímavým závěrům dojdeme, zamyslíme-li se nad vztahem náboženství a estetiky. O T. G. Masarykovi je známo, že katolické vyznání v dospělosti vyměnil za víru evangelickou. A ve svém dalším životě, se ke katolictví vyjadřoval velmi kriticky. V Amerických přednáškách, o nichž se hovoří jako o nejradikálnějším počínu jeho „volnověreckého“ období³⁷, předkládá názor, že důvody proč lidé v Rakousko-Uherské monarchii zůstali v církvi jsou důvody politické nebo estetické.³⁸ Srovnajme tuto myšlenku (zvláště postřeh o síle estetické vazby) s komentářem Čapkova švagra K. Scheinpfluga: „Jeho (Čapkovo) náboženství byla víra v řád, hierarchii etických hodnot a mravní podstatu člověka, v jehož katolictví bylo trochu estetiky, trochu folklóru, trochu vzpomínek z dětství a mnoho, velmi mnoho z jeho milované babičky.“³⁹ Nevnímejme souvislost estetiky s náboženstvím, jako bezpředmětné, vždyť kolik lidí by podotklo, že víru

---

³² SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 75.

³³ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 74.

³⁴ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 50.

³⁵ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 75.

³⁶ *Karel Čapek a jeho obyčejný svět*. Dokumentární film České televize. Režie: Kepka, O. 2008.

³⁷ NEŠPOR, Z. R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. s. 66.

³⁸ Tamtéž

³⁹ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 76.

nemůžeme pochopit rozumem, ale jediň srdcem, citem, tedy estetika se zde jeví jako dobrý most. Zda-li i sám Karel Čapek estetiku a náboženství takto vnímal, zůstává otázkou.

Když zůstaneme u toho, co by se o Čapkově víře dalo vysledovat přímo z jeho díla, jako nanejvýš vhodný materiál se bude jevit povídka Poslední soud. V podstatě by se dala označit jako beletristické zpracování, toho, o čem jsme teoreticky hovořili. Hlavní hrdina vrah Kugler se dostane po smrti před poslední soud, ale jaké překvapení když Bůh soudu nepředsedá, ale je do soudní síně předvolán jako svědek. Protože chápe vše, nemohl by jej odsoudit. Jen pochopit a odpustit mu, ale takhle přece soud nevypadá. Najdete v ní vše, lehce ironický pohled připomínající Borovského (obzvlášť motiv absurdní byrokracie, která je směšná ve své vážnosti). Boha - lidového a laskavého. Člověka - obyčejného, chybujícího.

Na závěr uvádíme výrok Karla Scheipfluga, který považujeme za nejlepší možnou formulaci vysvětlující otázku Čapkovy náboženství: „*Stýkal jsem se s Čapkem devatenáct roků a řekl bych, že jeho srdce toužilo po bohu, kterého mu jeho filozofický rozum nedovoloval uznat.*“⁴⁰

Ani o problematice smrti nemluvil, Karel Čapek, který byl proslulý tím, že žádné téma pro něj nebylo dost malé nebo dost velké, aby o něm nepsal v novinách, dramatech či tvorbě románové. Ale smrt ne, to bylo tabu, které vytáhl na světlo jen jednou ve Věci Makropulos. Touto hrou se, mohli bychom říci, se smrtí osobně smířil. Tituloval ji ne jako ničitele života, ale jako podmínku jeho plnohodnotného prožití. Co by byl život bez smrti, uvědomuje si hlavní hrdinka Emilie, jen nic nekončící nesmyslná nuda a pocit osamění, když umírají její blízcí.

1.2 Profesní dráha, od filozofa k umělci

1.2.1 Karel Čapek filozof

V předchozím textu jsme zmiňovali hlavně Čapka literáta, než přejdeme dále, je třeba dostatečně zdůraznit i jeho vzdělání filozofické. Neboť i když nakonec působil jako umělec, zachoval si v sobě kus filozofa, a ten do jeho tvorby zasahoval natolik,

---

⁴⁰ SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 76.

že o Čapkovi můžeme směle hovořit jako o filozofujícím spisovateli.

V mládí se pro filozofii rozhodl. Studoval ji nejprve v Praze a pak v Berlíně a v Paříži. Poté co prof. J. B. Kozák⁴¹ objevil jednu Čapkovu seminární práci z dob jeho studií, která nese název Směry v nejnovější estetice, se v dopise Olze Schinpflugové vyjadřuje takto: „*Je to opravdové vědecké dílo (...), Pokládám za svou povinnost, abych Vás informoval a dotázal se Vás, zda-li by nebylo správné vydati jej.*“⁴²

Ještě dvě jeho filozofické práce stojí za zmínku, první přinesla do našich zemí povědomí o pragmatismu, druhá rozhodovala o jeho habilitaci.

Pragmatismus a relativismus:

V kapitole o náboženství jsme se snažili dopátrat toho, jakým způsobem Čapek chápe pojem Boha. Mnohem větší hodnotu ale bude, pokud vypovíme, že Čapek věřil především v lidi. Odtud plyne celá jeho morálka. Úcta k obyčejnému člověku, až dětská důvěra v jeho dobré jádro, a tolerance z této úcty plynoucí. To je základem Čapkova myšlení. Ať už psal jakékoli dílo, byť by to byl sebeironičtější článek do novin, vždy v něm bude patrný vliv tohoto přesvědčení.

Jedna moudrá rada říká, že když nevíte jak začít: napište první věc, která vás v souvislosti s tématem napadá. Tak tedy: Čapkův relativismus není tak docela relativní. Pak už jen zbývá pustit se do vysvětlování. Když se zeptáte co je to relativismus, bude vám nejspíš odpovězeno asociací: mnohost pravd. Čapek zastává názor, že existuje pravda pouze jedna jediná. Tak tedy Karel Čapek není relativistou? Vyhněme se ukvapeným závěrům, tato myšlenka není celá. Existuje pouze jedna pravda, kterou bychom ale měli celý život hledat. Ale nelze ji „polapit“, lze se k ní jen blížit, potichu a nenápadně plížit, a to se nám lidem vždy nejvíce dařilo, při té tak vzácné, ojedinělé činnosti jako je naslouchání a diskuze. „*Chcete-li tomuhle říkat relativismus, tedy bůh s vámi, pak můžete nazývat svatovítskou věž velkým bramborem a kalamář fialinky nebo čím chcete, zkrátka naše pojmy by pak byly drobátko dada. Opakuji v těchto člancích do omrzení, že poslání intelektu je především a ustavičně jít za poznáním za pravdou obecně platnou, že duch, který opouští tuto cestu, zrazuje sebe sama.*“⁴³

---

⁴¹ editor a autor poznámek a doslovu ke zmiňované Scheinpflugově knize (SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*)

⁴² SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 33.

⁴³ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*.

Není třeba vysvětlovat, jak obrovským zklamáním se pro něj stala doba nastupujícího fašismu, doba „ducha, který zradil sebe sama“. A spousta vzdělaných lidí, byli mezi nimi i filozofové, hledači pravdy, se nechali polapit dogmatem, a zpoza mříží její pozlacené klece, vykřikovali hesla nenávisti a zaslepenosti. „Každý kdo věří v nějakou Pravdu, myslí, že má proto nenávidět a zabít člověka, který věří v pravdu jiné tovární známky.“⁴⁴ Jestli existuje nějakého východiska z této nenávisti vidí jí v uvědomění si, „že člověk je něco cennějšího, než jeho ‚pravda‘.“ A přes rozdílné názory můžeme se přece „dohovořit“. „Ateista a věřící člověk se stěží shodnou v otázce slávy boží na výsostech, ale snadněji se shodnou třeba v tom, že určité utrpení je nutno odčinit“⁴⁵ Takto si představuje etiku v praxi. Dialog o tom, co je prospěšné v praktickém životě místo krvelačných sporů o velké metafyzické pravdy; zdravý selský rozum, který je vlastní každému člověku, místo mlhavých idejí postavených vysoko na podstavec někým, kdo se prohlásí být jediným majitelem patentu na pravdu. Přiznejme si totiž, že tyto „piedestalové ideje“ jsou tak daleko a tak abstraktní, že na ně odsud z prachu všedních dní mnohdy ani nemůžeme dohlédnout, a tak předstíráme, že je vidíme, stejně jasně jako jednou poddaní viděli císařovy nové šaty.

Málo známá habilitace:

Karel Scheinpflug podává historii týkající Čapkovy možné habilitace v tom smyslu, že Čapek se záměrně připravoval na povolání univerzitního profesora na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy za podpory profesora Čády. Za účelem dosažení doktorátu napsal dílo *Objektivní metoda v estetice se zaměřením k výtvarnému umění*. Profesor Čáda a profesor Krejčí, mu po jejím prostudování habilitaci přislíbili.⁴⁶ „Když tu nečekaně jako blesk z jasného nebe přišla zpráva, že profesor Čáda habilitoval jiného kandidáta.“ Pro Čapka to bylo údajně velké zklamání, protože počítal s vědeckou kariérou a nevěděl, jak jinak by se uživil.

Literární kritik a historik Jiří Opelík však rozvíjí zcela jinou teorii. Scheinpflugovu myšlenku Čapkovy zmařené habilitace nelze podle něj objektivně dokázat. Za pravou příčinu proč se Čapek nehabilitoval, považuje jeho rozhodnutí naplno se věnovat literatuře,

---

⁴⁴ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 49.

⁴⁵ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 50.

⁴⁶ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 34.

respektive žurnalistickému povolání.⁴⁷ Tomu by nasvědčovalo i zjištění Marie Štemberové, která zkoumala Protokoly o schůzi profesorského sboru Filozofické fakulty a došla k závěru, že v letech 1915-18, kdy měla údajná habilitace proběhnout, se k ní v daném oboru nikdo nehlásil.⁴⁸

1.2.2 Z filozofa knihovníkem, z knihovníka vychovatelem

Bylo mu doporučováno žít se učitelským povoláním, avšak Čapek jednak nechtěl odejít z Prahy, jednak se na toto povolání nehodil, jeho životní úděl byl poněkud jiný, později bude vychovávat, ale v širší sféře, tím, že bude psát do novin. S námahou se mu podařilo sehnat místo v Akademické knihovně. Ovšem takové povolání se neslučovalo s jeho bolavými zády a proto hledal dále. Roku 1917 nastoupil k hraběti Vladimíru Lazaňskému do Prahy později do Chýží, stal se domácím učitelem jeho syna. Ještě téhož roku z tohoto místa odešel a vrátil se do hlavního města. Urazilo ho, když Lazaňský po něm žádal, aby syna doprovázel i na toaletu.⁴⁹

1.2.3 Umělecká dráha

Nezaměstnaný však dlouho nezůstal, štěstí se na něj usmálo, v Národních listech hledali redaktora. Od té doby se angažoval už jen na poli literatury.⁵⁰

V Národních listech byli zaměstnáni oba Čapkové do konce roku 1920. Postupem času se v novinách začaly projevovat protimasarykovské tendence. S čímž bratři Čapkové a řada dalších redaktorů, kteří smýšleli opačně, to je v duchu Masarykovy politiky, pochopitelně nesouhlasili. Vše vyvrcholilo protestem předloženým redakci listů. Redakce však nepřipouštěla žádné diskuze, ti, kdo neodvolali, byli, až na Čapka propuštěni. Dát výpověď Karlu Čapkovi si nemohli dovolit. Ovšem Karel Čapek si mohl dovolit odejít sám, a také to udělal.⁵¹

Nyní už se bratři Čapkové toho, že by zůstali bez místa, bát nemuseli. Jejich jméno mělo v uměleckém světě zvuk. A tak nastoupili na jaře 1921 do Lidových novin.⁵²

---

⁴⁷ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 35. (poznámky pod čarou)

⁴⁸ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 34-35. (poznámky pod čarou)

⁴⁹ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 37-38.

⁵⁰ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 38.

⁵¹ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 40-41.

⁵² SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 41.

Aby byla kapitola o Čapkových profesích úplná, zmiňme ještě, že Čapek předsedal také PEN klubu.

1.3 Karel Čapek jako člověk

Nyní se zaměříme na několik postřehů z osobního života, abychom tak doplnili, jakým způsobem Čapek praktikoval humanismus ve svém životě.

Co se týče zájmů Karla Čapka mimo svou profesi, takzvaných „koníčků“ měl tu podivnou vlastnost, že když ho začala nějaká věc přitahovat, a byly to věci mnohdy velmi nezvyklé, kupříkladu takové perské koberce, bral tuto svou novou vášeň velmi zodpovědně. Obvykle si vypůjčil stohy knih, zabývající se tou kterou tematikou. Ty nastudoval, a když usoudil, že už ví dost, přestal se o perské koberce zajímat, aby ho vzápětí upoutala a pohltila problematika jiná. Jediné, co mu vydrželo celý život, byla za prvé etnická hudba - měl „diskotéku z celého světa“ jak píše jeho žena, a za druhé cestování, ale to už patřilo takřka k jeho životnímu stylu, neustále si rozšiřovat si obzory, poznávat odlišné kultury. Procestoval pro příklad: Rakousko, Anglii, Francii, Španělsko, Holandsko a další země na severu Evropy. O většině se můžete dočíst v příslušných Čapkových cestopisech. Nezbyvá, než je doporučit, vynikají totiž jak faktickou vypovídací hodnotou, tak i po stránce literární- mají velmi svěží, neotřelý jazyk⁵³.

Dále bychom chtěli pojednat, alespoň několika slovy o Čapkově nemoci, a jeho vyrovnání se s ní. Od dětství trpěl zdravotními problémy, jeho matka se k němu přimkla a hlídala takřka každý jeho pohyb, aby si neublížil. Pozdější diagnóza byla určena během několika vteřin. Když doktor Haverloch, kapacita ve svém oboru, vstoupil do pracovny, shodil ze stolu papír. Čapek mu ho tedy zvednul. „*To stačí, to je dřevěná páteř. Napadlo mě to, hned jak jste otevíral dveře.*“⁵⁴ a ⁵⁵ To, že nemohl hýbat krkem, nebylo nic proti obrovským bolestem v páteři, zejména v mládí. Jeho blízcí však vzpomínají, že bolest

---

⁵³ Souhrn poznatků z knih: SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. a SCHEINPFLUGOVÁ, O. *Živý jako nikdo z nás*

⁵⁴ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 21.

⁵⁵ bechtěrevova choroba- bolestivé chronické zánětlivé onemocnění, poškozují především páteř, kdy postupně dochází k jejímu ztuhnutí, což má za následek omezení hybnosti a držení pacienta v trvalém předklonu (zdroj: <http://www.anamneza.cz/moduly/nemoc.php3?ID=63&nemoci=ad&menu1=open>)

snášel statečně, často o ní dokonce vtipkoval, a hrozilo-li že bude nevrlý, raději se zavřel sám v pokoji.⁵⁶

S tímto tématem se váže zajímavost. V období první světové války se Čapkovy bolesti stávaly nesnesitelnými. Mylně se domnívali, že se jedná o tuberkulózu. Čapek propadl depresím a uvažoval o dobrovolném odchodu ze světa. I v takové chvíli se projevil jeho pragmatický přístup. Chtěl svou smrtí alespoň uškodit některému pohlavárovi. Začal se plánovat atentát. Jeho přípravy naštěstí probíhaly váhavě, Čapkův stav se mezitím zlepšil a od cele věci se upustilo.⁵⁷

Čapkova nemoc pozdržela i známe manželství se svéráznou ženou, herečkou a spisovatelkou Olgou Scheinpflugovou. Ani ne plnoletá, už na ni před divadlem čekali ctitelé. Jedním z nich se stal také Karel Čapek, tehdy už třicetiletý, považován za typického starého mládence. Jejich vztah trval patnáct let než se přes nesouhlas lékařů a protesty matky vzali. Slavná dáma s neobvykle širokým rozhledem dokázala pohotově a vtipně odpovídat i takovým ironikům jako byli Poláček či Peroutka. Ano na pátečníky narážíme záměrně. Neboť Olga, poté co se pátečníci ustavili jako ryze pánská společnost, navštěvovala na protest „*táflrundy*“, něco jako opoziční spolek. Samozřejmě spíš pro legraci, bez zlých úmyslů. Byla sice intelektuálka, ale ne povýšená nad ostatní, neměla problém popovídat si s průvodčím v tramvaji: „*Tak co jak jdou kšefty, mistře?*“ Nechovala se ani trochu jako slavná herečka.⁵⁸

A pátečníci, to bylo to jediné, co neprožívali spolu. Spojovala je láska k literatuře, cestování k moudrosti a prostá radost ze života. Velmi se milovali, ale bohužel jim nebylo dopřáno spolu zestárnout. Spisovatelka a novinářka Milena Jesenská vzpomíná, že: „*Po svatbě se Karel změnil, jako by se rozvinul do šířky, do výšky, do chvatu, do bezpečí. Rozpučela v něm nějaká chlapská síla a náhle byly všechny věci dvě: Dva talíře na stole, dvě židle u stolu, dvě postele v ložnici. (...) Jednou v podvečer, když pozoroval Peroutka změněný život svého přítele (...) zvednul dva prsty do výše- ukazovák a prostředník: Dva Čapku! A Čapek pochopil (...) Když Čapek umíral, když už nemohl mluvit, klečela jeho*

---

⁵⁶ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 21-22.

⁵⁷ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 22.

⁵⁸ HOUŠKA, V. *Moje Olga Scheinpflugová*. *Reflex*. s. 42-43.

*žena vedle něho, převádějíc ho na druhý břeh (...) zvedl Čapek ruku, zvedl dva prsty, ovšem dva jsme.*⁵⁹

1.3.4 Pátečníci a jiní Čapkovi přátelé

Jestliže jsme v úvodu zmínili, že Karel Čapek byl družným, přátelským člověkem, nyní je na místě podotknout, že tomu není úplně tak. Pro potřeby hrubého nástinu charakteristiky bratrů Karla a Josefa tento popis stačil. Pokud bychom chtěli vylicít vztah Karla Čapka k lidem, museli bychom tuto skicu ještě dokreslit. Při navazování přátelství si počínal zpočátku velmi opatrně, ale když už někoho přijal za přítele, považoval ho za člena rodiny a byl by za něj, jak se říká, skočil do ohně. A mluvili-li jsme o jeho pokoře, ta bychom v některých případech mohli označit až za přehnanou. Pokud ho někdo osočil, jen těžko se bránil. Tohle je, dle svědectví jeho nejbližších, také jedna z mnohých podob Karla Čapka.⁶⁰

Koncem roku 1922 si k sobě začal zvat, pravidelně vždy v pátek, několik přátel. Ve třicátých letech skupina čítala třicet až čtyřicet lidí. Pátečníci však nikdy neměli oficiální charakter. Platilo nepsané pravidlo, že hosté se začali scházet kolem čtvrté hodiny odpolední a opouštěli Čapkův dům přibližně v sedm večer. Téma snadno odvodíme už z příslušnosti pátečníků k daným profesím, čili literatura a politika, ale klidně se mohlo jednat o jakékoli palčivé téma z aktuálního dění, ke kterému měli tito lidé co říct.⁶¹

A že byli pátečníci v mnohých případech renesanční lidé, byla i témata velmi pestrá. Pro představu, jednou se hovořilo o trestu smrti. Čapek se vyjádřil takto: „*myslím, že trest smrti by měl být zrušen už také z toho důvodu, že být katem není zaměstnání pro člověka.*“⁶²

Jistě nechceme čtenáře nudit výčtem všech třiceti až čtyřiceti osobností, které se někdy do Čapkovy páteční společnosti omylem či záměrně zavítali. Pro představu uvedme pouze několik nejznámějších jmen: Edvard Beneš, Josef Kopta, Ferdinand Peroutka, Josef Šusta (historik), František Langer, Eduard Bass, Karel Poláček, Vladislav Vančura, Jan Masaryk, František Kubka, Ladislav Procházka a Vilém Mathesius.

---

⁵⁹ HOUŠKA, V. Moje Olga Scheinpflugová. *Reflex*. s. 42.

⁶⁰ SHENPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 32.

⁶¹ SCHEINPFLUGOVÁ, O. *Živý jako nikdo z nás*. s. 209-210.

⁶² SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. s. 51.

T. G. Masaryk versus F. X. Šalda:

Patřičnou prestiž dodává pátečnickým schůzkám i fakt, že na ně docházel, a to doslova, jelikož někdy chodil i pěšky z Hradčan, Tomáš Garrigue Masaryk. Údajně byl Čapek panu prezidentovi představen v roce 1922 ve Vinohradském divadle.⁶³ Nelze říci, jak toto přátelství vzniklo. Snad se jednou setkali a bylo jim jasné, že ideály za kterými jdou, jsou stejné a stejná je i cesta. A tak se začali navštěvovat. Čapek Masaryka, Masaryk Čapka. „*Je zbaven veškerého stranictví, jeho politika je všelidská, všesvětová, přísně sociální,*“⁶⁴ říkával Karel Čapek, do té doby zaujat filozofií a uměním, nyní, pod dojmem rozhovorů s panem prezidentem, rovněž přesvědčen o důležitosti politiky. Nepochybně se mluvívало naopak i o literatuře, neboť Masaryk zastával názor, zdůrazňující její nezastupitelnou funkci na poli výchovy. Umělecká hodnota nebyla u něj na prvním místě, šlo mu spíše o její morální poslání.⁶⁵

Humanismy obou si jsou v podstatě značně podobné. Masaryk razí heslo „miluj bližního svého“ Ale kdo je to bližní? Podle něj, je to především naše vlastní rodina. Vždyť dotáhneme tuhle myšlenku do konce. Pokud budeme mít každý harmonické vztahy v rodině, bude se zjednodušeně řečeno chovat hezky k našim nejbližším, pak zavládne s nadsázkou ráj na zemi. S nadsázkou, proto, že rodinu si nikdo nevybíráme a milovat bližního svého - například otce pijana, který bije matku „hlava nehlava“, asi není dost dobře možné. Tato teze však, upozorňuje na to, že ve snaze zbavit se metafyzické viny, přemýšlíme, jak bychom pomohli statisícům hladovějících dětí v Africe, v konečném důsledku, dojdeme k závěru, že pomoci všem stejně není v našich silách a s tím, jací jsme morální lidé, když se tolik soužíme pro neštěstí ubohých dětí v Africe, si zajdeme do koupelny vyčistit zuby a jdeme spát, místo toho, abychom třeba pozdravili na schodech tu starou paní z prvního patra, usmáli se a prohodili pár slov, byť by jen o počasí. Stejně tak Čapek nevidí humanitu ve velkých myšlenkách a stokrát připravovaných, avšak posléze třeba neuskutečněných činech. A jsme zase u pragmatismu. Ne slova, ale činy nebo lépe malé „činíčky“ každodenního života, vypovídají nejlépe o hodnotě člověka.

---

⁶³ Webové stránky o Karlu Čapkovi. Dostupné na internetu: <<http://capek.misto.cz/stranky.html> >

⁶⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, O. *Živý jako nikdo z nás*. s. 110.

⁶⁵ SCHEINPFLUGOVÁ, O. *Živý jako nikdo z nás*. s. 109-113.

Neznamená to, že by velké myšlenky neměly váhu, naopak, jak Masaryk, tak Čapek byli zajisté lidé velkých ideálů. Oba věřili, že k životu vysloveně potřebujeme ideje, za kterými můžeme jít, ale jde o to za nimi skutečně jít, ne jen se jimi chlubit jako páv svým peřím.

Z tohoto vztahu, „spolomyšlení“, jak ho příznačně nazývá Čapkova žena Olga, vzešly Hovory s T. G. Masarykem, kniha, která má dodnes své příznivce i odpůrce. Z odpůrců jmenujme například filozofa Erazima Koháka. Sám Čapek obhajuje Hovory tím, že chtěl představit Masaryka a jeho filozofii co nejširším vrstvám. „*Lidé se nesmějí velikosti jen obdivovat, musí jí také znát a rozumět jí.*“⁶⁶

Je jasné, že máme určitou tendenci Čapka hodnotit spíše kladně a uvádět co významného ve svém životě udělal a s jakými kapacitami se přátelil. Ale aby i přes tuhle předpojatost byla tato práce alespoň trochu vyvážená, hledali jsme i Čapkovy kritiky. Anonymní dopisy, které mu před smrtí chodily a kritiku režimu po roce 1948 ponecháváme stranou, ty za vhodný materiál považovat nelze. Za Čapkova odpůrce, jenž byl skutečně na úrovni, i když s ním, jak správně tušíte, nesouhlasíme, považujeme F. X. Šaldu. Šalda je jedním z nejlepších kritiků, jakého, kdy česká literatura měla. Krom průkopnických myšlenek v oblasti kultury je znám svou prudkostí a ironií, pokud se mu někdo nezamlouval, nebyl ve svých soudech příliš velkým diplomatem. Buď se mu někdo líbil, nebo ne... Čapek patřil ke druhé jmenované skupině. A tak tedy musel snášet i takovouto kritiku: „*Sedí (Karel Čapek) za pecí, šafářuje obezřetně na svém výnosném literárním statku a vyhýbá se opatrně každému boji a každé ráně; tichošlápkaří v nejspanilejších a nejlíbivějších a také nejpohodlnějších myšlenkových bačkorách podšitých idylickou vatou. A nejen to: pěje nadšené hymny na tu veřejnou moc, která hájí pořádek a klid a přispívá tak k tomu, že se nějaká ta neberná nesnese příliš zaslouženě na jeho líbeznou vychytralou pštroší hlavičku, která ví velmi dobře, kde je nejbližší písek, aby se mohla do něho schovat a nevidět, co má vidět a když má vidět.*“⁶⁷ Přehnaná pozornost věnovaná „kytičkám“ a vůbec pro velkého spisovatele prý nevhodným obyčejným tématům, to bývá nejčastější důvod, proč se Čapek nejednou stává terčem kritiky. U dramát pak jde o za prvé dnes možná již zastaralou dramaturgii, nutno dodat,

---

⁶⁶ SCHEINPFLUGOVÁ, O. *Živý jako nikdo z nás*. s. 113.

⁶⁷ ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník II*. s. 196.

že tento fakt nic neubírá na působivosti, naléhavosti jeho dramát. A za další pak programovost; to, že jeho dramata, jsou jakýmsi strohým programovým prohlášením, a jednající osoby jsou spíše než skutečnými postavami lidskými typy, či co hůř „předřikatel“ tohoto programového prohlášení. To je pravda u Čapka většinou nejde o plastičnost, psychologickou prokreslenost, snaží se spíše zachytit obecné a vyjádřit to, co nejjednodušeji jadrnými slovy zdravého selského rozumu, tak, jak ho to učila jeho babička. Na takovou kritiku nelze nic namítat, jen je třeba zdůraznit, že lidé potřebují nejen své Dostojevské, ale když na to přijde (a vlastně i když na to nepřijde, prevence je stejně důležitá, ne-li důležitější než léčba) i dobré pisatele programových prohlášení. Takového pisatele bychom si neměli vážit o nic méně. V pravou chvíli může promluvit, pohnout dějinnými událostmi, zabránit katastrofě nebo se o to alespoň pokusit... a to není málo.

Jak uvádí Ivan Klíma: „*Nebál se být schematický - jeho postavy nebyly často ničím více, nežli oživenou podobou některé z myšlenek, filozofické, či politické koncepce.*“⁶⁸

---

⁶⁸ KLÍMA, I. *Karel Čapek*. s. 147.

2 CELOŽIVOTNÍ ČAPKŮV BOJ ZA ZACHOVÁNÍ DEMOKRACIE

Za života Karla Čapka se v Evropě objevily dva velké politické systémy, proti nimž bylo nutno demokracii bránit, nacismus a komunismus.

2.1 Čapek a nástup nacismu

Doba, která se přihlásila o opravdu dobré programové prohlášení, se dostala ke slovu s nástupem nacismu. Tehdy Čapek ve své tvorbě otevírá třetí veliké téma, boj proti totalitním režimům. Jako dvě předešlé pro úplnost uvedme ještě nebezpečí zneužití vědy a techniky a relativismus. Tato témata se u něj často vzájemně prolínají. Na sklonku Čapkova života, ale jasně sledujeme, že nejpálčivěji potřeboval psát, a s přihlédnutím k dějinným událostem je zcela pochopitelné proč, díla protifašistická.

VÁLKA S MLOKY (1936) je bezesporu hlavně alegorií na nacismus a proti němu. Vždyť prohlášení mloků o tom, že nechtějí lidem ublížit, o tom, že potřebují pouze životní prostor, je toho jasným důkazem. A tak bychom mohli pokračovat, vzpomeňme pojednání o dalším dělení mloků podle tvaru lebky a jiných parametrů na rasy, které si samozřejmě nejsou rovny, a proto některé mají na životní prostor větší nárok než jiné. Z literárního hlediska Čapek tímto dílem vytvořil zcela nový typ tzv. román-fejeton, kdy klasické vypravování oživoval novinovými články, studiemi, záznamem rozhlasového vysílání atd. Válka s mloky tak na nás působí velmi autenticky i bez Hitlera (Chiefa Salamandra) za dveřmi. Zároveň je i kritikou lidské povýšenosti, neboť lidé mají sklon myslet si, že mohou panovat nad vším živým. K mlokům se chovají zpočátku mnohdy velmi barbarsky, jako k otrokům, jako k pracovním nástrojům, jako k prostředku, jak získat peníze a ne jako k živým bytostem. Mahátma Gándhí řekl, že úroveň národa se pozná podle toho, jak se lidé v něm chovají ke zvířatům, Čapek tuto myšlenku vyjádřil po svém. Další poselství, které bychom si z knihy mohli odnést je: člověče, drž se umění. Protože to je to, co nás dokáže pozvednout z prachu cest. Nemusíme nutně umění vytvářet, ostatně talent „neroste na stromě“, aby si ho člověk utrl jako hrušku, umění stačí vnímat. Totiž, rozumějme, mloci, jsou stvoření, kterým umění nic neříká. Louvre by od půdy až po sklep vyklidili a použili ho na stavbu hrází s pocitem, že to, čemu lidé říkají obrazy, konečně je k něčemu užitečnému. Užitek, vlastnictví hmotného materiálu, to je mírou všech věcí. Možná se na první pohled může zdát, že Čapek coby pragmatik, jde v této myšlence sám

proti sobě. My už jsme si o Čapkově pragmatismu povídali, a proto můžeme směle oponovat, že tomu tak není. Zpět ale k umění. Chceme už jen dodat, že právě takové drobnůstky jako je tahle nedovolují Čapkovu dílu zastarat. Brojení proti konzumnímu způsobu života je dnes velmi aktuální a potřebné.

Ale Čapkové, Karel i Josef, se problematikou fašismu a extrémních politických směrů zabývali už dříve. Společně napsali divadelní hry *ZE ŽIVOTA HMYZU* (1921) a *ADAM STVOŘITEL* (1927). Zatímco druhá se bůhví proč příliš neujala, první se hraje dodnes.

V dramatu *Ze života hmyzu* jsou nacisté představováni mravenci, pro něž není mravenec mravencem, živým tvorem, ale pouze součástí obrovského stroje, kterou možno po opotřebování vyměnit. Vše je podřízeno jedinému cíli, vyhrát válku, a tak ovládnout další mraveniště. Z pohledu tuláka, který ve hře vystupuje coby pozorovatel, se tato válka mravenců různých barev jeví jako naprosto malicherná až směšná. Přesun příběhu do světa hmyzu, alegorizace celého sporu, dává divákovi pocítit s ještě větší silou, jak absurdní fašismus je. A kolik jich, nebohých mravenců dělníku, naprosto nesmyslně zemře, pokud dopustí, aby se z nich tyto mravenci stali. Je ještě spousta připodobnění lidských vlastností k broukům. Jsou mezi námi hovniválové, kteří se pouze honí za svou kuličkou, jediným smyslem života. Jsou povrchní a namyšlení motýli, neschopní lásky k jinému než k sobě, jsou cvrčci, jsou střevlíci. Ale o nich snad na jiném místě, v jiné práci.

Podobě tak i druhá hra je plná lidských typů, tentokrát nejde ani tak o alegorizované lidské vlastnosti jako o alegorizované názory politické. *ADAM STVOŘITEL* je představitelem anarchismu. Vyřizuje si osobní spor s Bohem, který podle něj stvořil svět naprosto špatně, protože kterýkoli člověk, hlavně on, by to dokázal mnohem lépe. Vyhazuje celý svět do povětří, aby ho pak jako trest a poučení od Boha musel znovu skládat. Z hlíny stvoří nadčlověka, který se s ním odmítá bavit a utíká do hor. Zkusí to tedy znovu, avšak vytvoří svoje Alter ego. S ním se pouze pře, jak by bylo nejlepší vybudovat svět, až se každý chytne tvoření po svém. Jeden hněte lidi podle formy (komunismus), druhý je dělá co nejodlišnější. Svět je stvořen, ale je úplně stejný, stejně špatný, jako před svým prvním zničením, lidé se znovu pouštějí do válek. Jen těžko lépe vyjádřit touhu po větší toleranci mezi lidmi.

V *BÍLÉ NEMOCI* (1937) jde o to poukázat na nebezpečí zfanatizovaného davu. Úsilí Maršála, jemuž jde hlavně o to, aby nezmizel v propadlišti času, se ukazuje jako marné.

Nakonec se dozvídáme, že mu nezáleží na tom, jakým způsobem se proslaví, jestli jako generál (vedlejší efektem by pak byly tisíce padlých) nebo jako mírotvůrce. Doktor Galén, jediný kdo má lék na smrtelnou Bílou nemoc, je stejně nakonec ušlapán davem, zfanatizovaným samotným Maršálem. Lidstvo se tak žene do záhuby a je lhostejné jestli dříve zapůsobí bílá nemoc či válka.

Ať už jmenujeme kteroukoli Čapkovu knihu, použitelnou pro tuto kapitolu, vždy končíme u nutnosti zabránit nadcházející válce tolerancí, snahou o vzájemné pochopení a řešení sporů za pomoci diplomatických jednání a ne na bitevním poli. Bílá nemoc měla být pro tehdejší střední Evropu jakýmsi posledním mementem. Čapek byl pacifista tělem i duší, ale přišel čas a i on dává pokyn k obraně českého národa silou ústy MATKY ve stejnojmenné hře z roku 1938. Tato matka, prototyp všech matek a protipól Emílie z Věci Makropulos, postupně rozmlouvá se všemi svými mrtvými syny a manželem, kteří byli ochotni zemřít za svou pravdu. Svého nejmladšího ze všech sil brání, nechce ve válce ztratit i jeho. Až zpráva o bombardování školy a zabíjení bezbranných dětí jí přiměje dát svému synovi do ruky zbraň a s velkým gestem „běž“ poslat do války i jeho.

Jak víme, Karel Čapek svůj boj s fašismem prohrál, svými protiválečnými dramaty se snažil přimět národy k činnosti, jež by zastavila válku. Pokoušel se zburcovat přinejmenším polovinu Anglie dopisy, které psal čelním jejím představitelům, avšak marně. Zemřel o Vánocích roku 1938 na zápal plic a celkové fyzické a duševní vyčerpání. Gestapo si pro něj přišlo tři měsíce po jeho smrti.⁶⁹

2.2 Čapkovy názory na komunismus

Matka: „Co vy víte, co je pořádek!“

Kornel: „Dát věci tam, kde byly.““

Petr: „Dát věci tam, kde mají být.““

Matka: „Ba ne, dát věci tam, kde je jim dobře.“⁷⁰

Dalšími, kteří chtěli už v době první republiky dávat věci tam, kde by podle nich měly být, jsou komunisté. Nyní ze soudobého pohledu je snadné zaujmout ke komunismu postoj, s uspokojením shledáváme, že je většinou záporný. Nyní je snadné kritizovat.

---

⁶⁹ *Člověk proti zkáze*. Film. Režie: Skalský, Š., Pleskot, J. 1989

⁷⁰ ČAPEK, K. *Matka*. s. 29.

Avšak Čapkova doba spadá do úplných počátků tohoto myšlenkového směru, politické strany, světového názoru, nebo jak bychom ještě mohli komunismus nazvat. Propadlo mu mnoho lidí, mezi nimi vzdělanci, umělci. O to větší obdiv patří těm, co se nenechali omámit lákavým: „budeme si všichni rovni“ a dokázali rozeznat pravou tvář komunismu, když byl takříkajíc ještě „v plenkách“.

2.2.1 Anketa Proč nejsem komunistou?

K takovým patří mimo jiné ti, kteří se od roku 1924 zúčastnili ankety nazvané: Proč nejsem komunistou? Své argumenty uveřejnili v Peroutkově týdeníku Přítomnost bratři Čapkovi, František Langer, František Procházka, Fráňa Šrámek, Josef Kopta, Jan Herben, Jaroslav Kalab, Jaroslav Kříženecký, Richard Weiner a nakonec i samotný Ferdinand Peroutka. V roce 1990 pak z úvah těchto osobností vznikla publikace: Proč nejsem komunistou, kde pro plastičnost jsou uvedeny i reakční články z Rudého práva Ivana Olbrachta, Josefa Hory a S. K. Neumana. Knížka malá rozsahem ale hutná myšlenkami je aktuální dodnes.⁷¹

A proč tedy Čapek není komunistou? O svých pocitech tehdy řekl: „*Bylo by mi lehčeji, kdybych jím byl,*“ píše, „*žil bych v domnění, že přispívám co nejřízněji k nápravě světa; domníval bych se, že stojím na straně chudých proti bohatým, na straně hladových proti žokům peněz...Místo toho jsem jako nahý v trní; s holýma rukama, nekryt žádnou doktrínou.*“⁷² Tady Čapek naráží na praxí ověřenou pravdu vysvětlující existenci všech nehumánních systémů, že totiž doktríny dávají lidem tolik žádanou úlevu, která spočívá například v pocitu sounáležitosti - stojí přece na straně těch „dobrých“. Oni nemohou za nespravedlnost na světě. Vina je přesunuta z tíživého „my všichni“ na „oni“, a to je typické pro všechny systémy, kterým, jak nás poučila historie, bychom se měli raději vyhnout.

Pokusme se nyní interpretovat všechny Čapkovy argumenty proti komunismu systematicky.

Hned první argument odpovídá jasně na otázku, proč se neshodne s komunisty: „*protože mé srdce je na straně chudých,*“⁷³ říká Karel Čapek.

---

⁷¹ Proč nejsem komunistou. Praha: Lidové noviny. (informace z obalu knihy)

⁷² Proč nejsem komunistou. Praha: Lidové noviny. s. 5.

⁷³ Proč nejsem komunistou. Praha: Lidové noviny. s. 6.

Komunismus přichází s myšlenkou, že nebude bídy. Metoda, kterou k tomu chce dojít je však naprosto nepřijatelná neboť je to dle Čapkova mínění metoda krvavá a nepřirozená. Člověk, který se lhostejně dívá na neštěstí druhých, je Čapkovi cizí, a nezáleží na tom, jestli je majitelem továrny či jejím zaměstnancem. Stejně cizí mu ale je ten, který místo pomoci nabízí násilnou revoluci.⁷⁴ Revoluce to je experiment s kůrkou chleba chudého, s jedinou věcí na světě, se kterou se neexperimentuje.⁷⁵ Revoluce má přinést ráj na zemi, ale „*Zatřeste se světem a pak se jděte podívat, koho to zasypalo.*“⁷⁶ Převrátíte-li svět jakkoli naruby, jedno jestli je válka nebo valutní krize, chudí vždycky padnou ke dnu, a budou na tom ještě hůře, protože ztratí i tu poslední kůrku chleba.⁷⁷ V tom je nemorálnost komunismu, protože slibuje to, co nemůže nikdy být - ráj na zemi, a odkládá řešení všech problémů někam do příštího řádu. Ale bída je problém, jenž takového odkladu nesnese.⁷⁸

Argument druhý: „*poslední slovo komunismu je vládnout, nikoli zachraňovat, jeho velikým heslem je moc a nikoli pomoc.*“⁷⁹ Hlásá, že nikdo nikomu nebude vládnout, že nikdo se nebude krčit v područí, moc budou v rukou pevně třímat masy. Ale kdo by kdy mohl tvrdit, že masy budou vládnout. Taková věc není ani technicky možná. Vždy se bude muset vyčlenit určitý okruh „vyvolených“, kteří budou rozhodovat, v komunismu to platí stejně jako ve všech jiných systémech.

Vypjatý individualismus nejspíše nebude tou pravou cestou k blahobytu všech, ale nechat se smísit v jednu velkou „bezbarvou kaši“ jménem masa je rovněž chůze slepou ulicí. Vzdát se statusu lidství za status sériově vyráběné součástky do stroje není ani zdaleka „výhodným obchodem“. Zisk je nulový a škoda nevyčíslitelná.

Argument třetí: umělé dělení světa na dva znesvářené tábory. Uvozuje jen polemikou s výrokem básníka Jiřího Wolкера: „*Nejhlouběji v tvém srdci, Chudý, vidím nenávisť.*“⁸⁰

---

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 9.

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 6.

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 10.

Naopak Čapek zdůrazňuje, že tomu tak není. „*Dělník u stroje si daleko chutěji zašprýmuje nežli fabrikant nebo ředitel továrny, zedníci na stavbě užijí daleko více legrace nežli fabrikant nebo domácí pán, a zpívá-li někdo v domácnosti, je to rozhodně spíše služka...nežli její paní.*“⁸¹ Publicistický jazyk proto, aby zaujal, bývá někdy jadrnější ve svých promluvách. Kdybychom neměli na paměti, že Karel Čapek psal článek do novin a ne vědecké pojednání, mohlo by z jeho slov vyznít, že chudí uvykli těžké práci a svůj životní úděl umí nést s úsměvem, a tedy není důvod, proč by se mělo něco měnit. Ale jazyk novin je přeci jenom jazyk novin, na malé ploše se snaží co nejširší obecnostvo přimět přemýšlet o nějakém problému, vzbudit v něm emoce. A museli bychom být velcí hnidopichové, abychom Čapkovi tuto rozšafnější myšlenku pod tíhou celého brilantně napsaného článku „Proč nejsem komunistou“ neodpustili.

Co bychom si ale z tohoto výroku mohli odnést, je jednak Čapkovo přesvědčení, že člověk je od přírody dobrý, a také jeho postřeh o snaze komunistů nakazit „dělnickou třídu“ co největší nenávisť k bohatým. Veškeré komunistické projevy a vystoupení, veškeré články z tehdejší i pozdější doby jsou toho důkazem. A takovéto systematické pěstění nenávisť, pak nazývají „výchovou mas k revolučnosti“ či „posilování třídního vědomí. „*Chudému, který má tak málo, berou ještě primitivní radost ze života...*“⁸²

Argument čtvrtý: „*Jeden z nejnemorálnějších darů lidského ducha je dar generalizace, místo aby shrnoval zkušenosti, hledí je prostě nahradit.*“⁸³ Komunismus předkládá schematické a nepravdivé rozdělení společnosti. „*Nehostinné a nelidské je klima komunismu, není střední teploty mezi mrazivou buržoazií a revolučním ohněm.*“⁸⁴ Co hůř tato idea nelítostně znesvářeného světa dvou „rodů“ je aplikována na vše, na každíčkou věc, byť bychom ji považovali za sebenevýznamnější pro při politickou. Proto je tak těžké domluvit se s komunisty. Protože už neexistuje obyčejný „*oběd nebo večeře; buď je to plesnivá kůrka chudého, nebo žranice pánů.*“⁸⁵

---

⁸¹ *Proč nejsem komunistou.* Praha: Lidové noviny. s. 10.

⁸² Tamtéž

⁸³ *Proč nejsem komunistou.* Praha: Lidové noviny. s. 12

⁸⁴ *Proč nejsem komunistou.* Praha: Lidové noviny. s. 10.

⁸⁵ Tamtéž

Ve slepé představě toho, že svět je naprosto zkažený, by jej pak nejradši „srovnali se zemí“. Ale co naše kulturní morální a jiné hodnoty, které pomalu rostly a tříbily se po tisíce let, ptá se Čapek. Není možno vážit si komunismu, jelikož on si neváží hodnot, které vskutku stojí za to, aby nebyly se zemí srovnány.⁸⁶

Argument pátý: Komunismus „není sentimentální.“⁸⁷ Chápejme tím, v komunismu není místa pro emoce. Vyjdeme-li z teze, že člověk je od přírody bytost jak rozumová tak citová, můžeme se maximálně dohadovat, která z těchto složek by měla převažovat, popřípadě v kterých životních situacích. Ale shodneme se nejspíš na tom, že vynechat jednu složku, vykořenit rozum nebo city, by mělo pro člověka jistě mnohé negativní důsledky, respektive u takovéto bytosti bychom snad i zaváhali, zda ji ještě můžeme označit slovem člověk. Mnoho umělců, zvláště antiutopického ražení, tato představa podněcuje, vznikají jak díla hodnotná, tak i pokleslejší, protože antiutopie, dalo by se říci, je žánrem obého. Z dnes už klasických děl bychom si mohli uvést román britského spisovatele George Orwella 1984 o komunismu v praxi. Kde i jazyk je čím dál více zjednodušován, aby nebudil v lidech emoce a aby nakonec každý výraz znamenal zároveň svůj opak, čili užívání jazyka by bylo k ničemu a lidé by celý život jen automaticky plnily úkoly, tak jak je odpozorovali od předchozí generace. Z aktuálních jmenujme film režiséra Kurta Wimmera *Equilibrium*. Kde ve futuristickém světě, v němž lidé berou léky, aby necítili emoce, aby zabránili konfliktům a mohli žít v trvalém míru, sice akční přestřelka střídá akční přestřelku, ale zazní zde i několik vět, které by stály za odcitování (kupříkladu: „*Bez schopnosti cítit by byl tlukot našeho srdce jen tikotem hodin.*“⁸⁸).

Ale vraťme se zpět ke Karlu Čapkovi. Ten píše: „*Bez sentimentálních důvodů nepodáš bližnímu sklenici vody, rozumové důvody tě nepřivedou ani k tomu abys pomohl na nohy člověku, který sklouzl.*“⁸⁹ Komunismus chce vše nařizovat. Nezná hodnoty jako soucit, ochota, lidská solidarita. Nikdo, ani komunisté za slib nového lepšího světa, nesmí tyto přirozené pozitivní hodnoty v člověku zadupávat, i kdyby byly sebevíc slabošské, i kdyby

---

⁸⁶ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 13.

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ *Equilibrium*. Režie: Kurt Wimmer. 2002.

⁸⁹ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 13.

byly sentimentální. Ušlapal by totiž vše dobré co v nás „sodomských“ , jak nás s oblibou Karel Čapek označuje, klíčí.⁹⁰

Uvedli jsme si některé, Čapkovy argumenty, které jsme našli v článku „Proč nejsem komunistou“. I přes svoji jednoduchost, nebo snad lépe přístupnost, skýtá nespočet podnětů, a proto se k němu můžeme vracet. Než přejdeme k dalšímu tématu, rádi bychom upozornili, na fakt, že Čapek komunismus nejen kritizoval, ale uvedl i alternativní řešení společenských problémů. Kupodivu je zcela jednoduché, nezahrnuje v sobě žádné revoluce, násilí a nenávisť. Staví na důvěře v člověka, na tom, že v každém z nás je něco dobrého, čili ani společnost není ve svém souhrnu tak špatná, aby musela být zničena. Čapkova metoda tkví v posilování kladných lidských vlastností postupně. Podobně jako Masaryk je i Čapek přesvědčen o tom, že bídu nelze vymýtit během okamžiku revolucí, ale postupným zlepšováním poměrů, o něž se bude snažit každý jeden z nás dle svého nejlepšího svědomí. V samém závěru úvahy píše: „*Nestojím v žádném houfu a moje pře s komunismem není pře zásad, nýbrž osobního svědomí. A kdybych se mohl přít se svědomím a nikoli se zásadami, věřím, že by nebylo nemožno aspoň si rozumět, a už to by bylo mnoho.*“⁹¹

Anketa „Proč nejsem komunistou?“ vyvolala ve své době velký rozruch. Ohlasy zastánců komunismu na sebe nenechaly dlouho čekat. Domníváme se, že obsahově nepřináší mnoho nového, zarážející je v některých případech jejich sarkastická forma. Příkladem by mohl být básník Josef Hora, autor článku Omyly Karla Čapka. S. K. Neuman zase reaguje na Ferdinanda Peroutku, přičemž ho ve svém článku karikuje, oslovuje jako Ferdinandna I. Perutného nebo Ferinu („*Ale z Ferdinanda se stal při té příležitosti Ferina, který nehorázně překroutil smysl básně, a při tom prozradil se i jako hloupoučký Ferda, poněvadž bezděčně dal najevo nervózu své třídy...*“⁹²). Jistě, Čapek i další jsou snad někdy ve svých výrazech patetičtí, někdy sentimentální, ale nikdy ne sarkastičtí, své názorové protivníky neurážejí. Jak jsme zvyklí z nynějších politických debat, urážky se v nich vyskytují celkem běžně, přesto si však dovoluujeme podotknout, že pokud chceme diskutovat o čemkoli s kýmkoli na úrovni měli bychom se soustředit více na téma a výrazy

---

⁹⁰ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 13.

⁹¹ *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 15.

⁹² *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. s. 105.

jako „Ferina“ bychom si měli odpustit. Z dnešního pohledu tyto polemiky dvěma zmiňovaným básníkům spíše škodí.

2.2.2 Chápání a interpretace díla Karla Čapka v letech 1948-1989

Karel Čapek se období komunistického převratu už nedožil. Byl to tedy tak trouchu nerovná bitva. Po únoru 1948 s komunismem bojovalo už „jen“ Čapkovu dílo. A jeho dílo je možno i dnes interpretovat mnoha způsoby, popřípadě je možno jej „zavřít do trezoru“. Čapkův přítel Ferdinand Peroutka se v roce 1963 na vlnách rádia Svobodná Evropa vyjádřil k tomu, proč bylo pro komunistickou diktaturu výhodnější nebránit uctívání Čapkovy památky takto: „*Zdá se, že diktatura sama se nevydržela dívat na pustotu, již způsobila v literatuře, a když zahubila současnou českou literaturu přece se rozpakovala zahubit i starou tím, že by jí usekala její vrcholky.*“⁹³ Mnohem větší váhu ale nejspíš mělo, to, že komunismus nechtěl, ale nemohl si dovolit zakázat lidem Čapka, na to byl tento spisovatel příliš velkou osobností. A proto dle rčení: „Když nemůžeš nepřítele porazit spoj se s ním.“ si diktatura uvědomila: *že ho (Čapka) stačí falešně vykládat.*“⁹⁴ Využila jeho sociálního citění a razila názor, že Čapek, kdyby snad žil déle došel by nakonec k jedinému správnému myšlenkovému směru, totiž komunismu. Začaly tak být vydávány opět některé jeho práce opatřené náležitým doslovem, aby čtenář pochopil, vyvaroval se některých „chyb“ a došel „dále“ nežli stihl dojít Čapek. Pro představu uvedeme několik slov k závěrečnému textu Jana Řezáče, jímž okomentovat noetickou trilogii Hordubal, Povětroň, Obyčejný život. Doslov je napsán velmi hezky a nemá cenu v něm pro dnešního polistopadového čtenáře škrtnat. Po něm, ale následují poznámky s nadpisem Karel Čapek proti Karlu Čapkovi, a tam už musíme být v kladných soudech opatrnější. Například o Hordubalovi píše: „*Isolované analýsy osamělých lidí, kteří jsou poutáni ke společnosti jen slabými a vnějšími pouty (jak cudně se ku příkladu Čapek vyhne okolnostem, jež zavinily Hordubalovu nezaměstnanost)*...“⁹⁵ Má všechny prvky komunistické kritiky, o kterých

---

⁹³ Jan Bednář: Ferdinand Peroutka o Karlu Čapkovi [online]. [cit. 18. 12. 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.rozhlas.cz/ero6/komentare/_zprava/825909>

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ ČAPEK, K. *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život*. s. 455.

jsme mluvili, oslovuje Čapka jako „*mistra slova, jakých měla česká literatura pořádku*“⁹⁶, ale zároveň předkládá čtenáři, co si má o něm myslet: „*Čapek...prohlašuje, že svět je nepoznatelný; vždyť život jediného člověka je nepoznatelný. To je nebezpečný sráz propasti jeho filozofického názoru, kam ho dnešní čtenáři sledovat nebudou.*“⁹⁷ A srovnáním s dogmaty, která se častým opakováním stala pravdou, se snaží dokázat nehotovost a nedokonalost Čapka v kontrastu k pravověrným komunistům: „*Zásluhou marxistické filozofie a především I. V. Lenina víme, že poznání je odrazem objektivní, a nikoli subjektivisticky chápané skutečnosti, Karel Čapek nedoceňuje aktivní úlohu myšlení...*“⁹⁸

---

⁹⁶ ČAPEK, K. *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život*. s. 456.

⁹⁷ ČAPEK, K. *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život*. s. 455.

⁹⁸ ČAPEK, K. *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život*. s. 457/458.

3 POLITIKA A DEMOKRACIE U KARLA ČAPKA A POKUS KONFRONTACI S DNEŠKEM

Zde vyjdeme nejprve z novinových článků, které se týkaly každodenních problémů, s nimiž se prvorepubliková demokracie potýkala. Na úvod je uvádíme záměrně. Rádi bychom tak poukázali na zarážející aktuálnost a někdy až prorocký charakter slov tohoto spisovatele. Teprve poté budeme hovořit o demokracii v rovině obecné, pokusíme se interpretovat Čapkův názor. V závěru pak jeho pojetí a vůbec pojetí jeho generace konfrontujeme se současnou situací.

3.1. Pokus o analýzu novinových článků s tematikou každodenních problémů demokracie

Pro doložení neuvěřitelné aktuálnosti Čapkových slov, jíž jsme vyzdvihovali, začneme článkem s názvem O AMERIKANISMU. Dozajista se nejedná o odsouzení všeho amerického. Navíc, na úvod abychom předešli mýlkám, bychom rádi zdůraznili příslušnost k názoru, že jistě nelze soudit člověka podle fám, jež kolují o jeho národu; říct o někom, že je temperamentní, protože je Ital, konzervativní protože je Angličan či labužník, protože Francouz. Přesto však, již tím, že tyto předsudky o národech uvádíme, dokládáme to, že je známe, běžně totiž kolují mezi lidmi, a tudíž je s nimi čas od času operováno jako s pravdou. Nevykládejme si tuto poznámku jako výtku, vždyť samotný pragmatismus, a uvědomme si, že ten je Čapkovou myšlenkovou základnou, říká, že fikce je někdy pro poznání podstaty praktického života důležitější než svět skutečného. Neboť lidský mozek s touto všeobecnou představou pracuje tak, jako by se jednalo o představu pravdivou, je jedno, jestli pravdivá je, není, je pravdivá z části, či není možné její pravdivost či nepravdivost dokázat⁹⁹ Proto je tedy, využijme dalšího oblíbeného slova pragmatismu, „užitečné“ tyto předsudky neodsouvat jakožto podřadný materiál. Jak si za malý okamžik na tomto článku ukážeme, rozbořením předsudků o americkém způsobu života, byť by byly hypotetické, se dobereme toho, jak zhoubný vliv mohou mít na náš „český“ život.

---

⁹⁹ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. s. 430.

Budeme hovořit o spěchu, úspěchu a kvalitě. Podíváme-li se dnes na americkou a vlastně vůbec celou západní civilizaci, hned první pocit, který na nás bude mocně působit, je pocit všudypřítomného spěchu. Život se stále více zrychluje. Co to znamená pro člověka, který se tomuto tempu snaží přizpůsobit? Psychologové by nám nejspíš odpověděli velmi stroze, dokonce jedním slovem, tím slovem je stres. Čapkovsky bychom mohli odpovědět neméně stručně, avšak otázkou, a to: Zda-li zmnožení výkonu, znamená zmnožení prožitku života?¹⁰⁰ Tuto otázku si kladla velká spousta moudrých mužů a žen. I proslulý Jan Werich ve svém proslulém Fimfáru napsal pohádku o princí, který celý život nedělal nic jiného, než že závodil ve svém automobilu, byl vždy první, a proto ho nedostihla ani zpráva o tom, že jeho otec zemřel, proto cestu, kterou jel, si nestihl nikdy prohlédnout a nebýt toho, že se jednoho dne zastavil a šel docela obyčejně na pivo, propásl by i vlastní smrt a před ní vlastní život v tom jediném pravém slova smyslu. Čapek tuto myšlenku vyjádřil následovně: „*Je možno říci, že evropský člověk je velmi špatný pracovní stroj, ale to jen proto, že vůbec není strojem. Je-li zedník zedníkem, není jím jen proto, aby kladl cihly, nýbrž aby při tom povídal o politice, nebo o včerejším dnu...aby slavil modré pondělí, a vůbec široce po zednicku žil.*“¹⁰¹

Úspěch se pomalu stává jediným měřítkem, které rozhodne, zda-li nám bude přiznán obdiv, popřípadě závist. „Americký sen“ řekne se, a myslí se tím, jak moc jsme ve své kariéře postoupili. Z poslíčka pětihvězdičkového hotelu jeho ředitelem. Čapek tu předkládá upozornění na marnost všech úspěchů a nabádá nás, abychom až budeme hodnotit člověka, třeba i sebe samého, hledali hodnoty vyšší a trvalejší.¹⁰² Možná se v každodenním životě počítá, kolik kdo dokáže vyrobit kusů, ale kupříkladu takové: „*myšlenky filozofa nezměříme tím, kolik se jich nadělá za hodinu.*“¹⁰³

Kvantita pak logicky doplňuje tuto dvojici obecně vyžadovaných vlastností. Kde by jiný obsáhle popisoval rozdíly obou kultur (máme na mysli evropskou a americkou) pomocí obecných pojmů, využívá Čapek umělecké zkratky, jež je pozoruhodná i z hlediska literárního. Jedná se o hypotetický příměr, samozřejmě s nadsázkou Čapkovi vlastní,

---

¹⁰⁰ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 85.

¹⁰¹ ČAPEK, K. *Místo pro Jonathana! : úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. s. 58.

¹⁰² ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 87.

¹⁰³ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 85.

příměr postoje obou kultur k zhotovování Achilleova štítu. V Homérově Iliadě je tato událost popsána na několika desítkách stran a čtenáři může trvat poněkud delší čas, než-li projde vznikem všech tepaných ozdob i jejich významem. Pokud by Homér v dnešních Spojených státech, s největší pravděpodobností by se jednalo o podnikatele, a ten by celý postup výroby dozajista zefektivnil natolik, že by dal vyrobit formu a tu by pak odlil v nákladu 100 000 kopií.¹⁰⁴ Použijme opět otázky: Znásobil by se tím výkon, ale znásobil by se i život?

Pokusíme-li se stručně zprostředkovat poselství článku, napsali bychom, že se jedná o horlivou přímluvu za labužnické vychutnávání si životního okamžiku. Jde o to nenechat se strhnout rychlým tempem, jaké si žádá moderní trend. Naopak, naproti němu je stavěn dobrý zvyk kultury evropské, jež: *„mrhala časem po mnoho tisíc let, v tom je její nevyčerpatelnost a plodnost...My primitivní Evropané při obědě obyčejně jíme, tak jako při hudbě obyčejně posloucháme, obojím snad utrácíme svůj čas, ale věru neutrácíme svůj život.“*¹⁰⁵

Dále bychom rádi představili článek, jenž nese název O MALÝCH POMĚRECH. Často slyšíme, že právě tyto poměry nedovolily jinak geniálnímu člověku se prosadit, nebo že předběhl svou dobu natolik, že ho ostatní nepochopili, v horším případě upálili jakožto čaroděje. Zkrátka žil buď ve špatné době, nebo na špatném místě, popřípadě obojí. Tento výrok jistě není zcela nepravdivý, a nejedem, jenž alespoň jednou v životě setkal s tvrdou realitou prašných cest každodenního života, která ho srazila v rozletu si snad ani nedovolí s krutostí malých poměrů polemizovat. Avšak nebyl by to Čapek, aby se nepokusil podívat se na věc z jiného úhlu. A tenhle úhel ho donutil napsat výše jmenovaný článek. Cítil totiž, že malé poměry se leckdy mohou stát jen výmluvou člověka, který byl jednou sražen, a nyní se už o nic nesnaží, propadl životní pasivitě, neboť nyní má pro ni omluvu – malé poměry.

Čapek otevírá tuto polemiku příkladem z historie. Předkládá, jak poměry velké, z nichž rostly velké kultury (Řím), dovolme si jen poznámku, že tyto velké říše zanikly, a na druhé straně pak lze jmenovat kultury velké vzešlé překvapivě z poměrů malých (Jako jsou země Beneluxu nebo Švýcarsko. Vždyť i italská renezanace byla původně chápána jako

---

¹⁰⁴ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 85.

¹⁰⁵ ČAPEK, K. *Místo pro Jonathana! : úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. s. 5

regionální) a tyto státy existují stále a prosperují. Na otázku jak toho dosáhly, Čapek odpovídá: Nestěžovaly si na malé poměry, těžily z nich.¹⁰⁶

Po tomto úvodu se z historie přesouvá do Čech své doby a konstatuje, že za Rakouska-Uherska jsme si sice nevládli ve vlastním státě, ale alespoň jsme si vládli ve městech a krajích, s nástupem První republiky si vládneme ve státě, ale na komunální politiku pozapomínáme. Lidé si stěžují na malé poměry a utíkají za těmi velkými do měst, tím ale ve výsledku republika ztrácí. Je třeba spíše menších specializovaných center, píše Čapek v článku REGIONALISMUS, nežli přelidněného velkoměsta.¹⁰⁷ „*Velké město je vlastně jen nesmyslné, neorganické nahloučení čtvrtí a měst.*“¹⁰⁸

Co získáme, tím že se z nás stanou příznivci regionalismu? Demokracii a pestrost. Regionalismus „*prohlubuje ten kousek světa, ve kterém žijeme.*“¹⁰⁹ Připomíná nám naše kořeny, tím získáváme pocit jistoty a sounáležitosti snad i hrdosti, ale i „*intenzivnější pocit přítomnosti*“¹¹⁰ jak tuto skutečnost nazývá Čapek. Získáváme k určitému místu vztah, a to je základ veškerého snažení, neboť jen to, na čem nám záleží, nám stojí za zlepšování poměrů, ať už jsou jakékoli.

Tuto myšlenku bychom mohli použít i v mezinárodním kontextu. Dokonce by mohla sloužit jako návod pro pochopení motto Evropské unie: „*Jednotná v rozmanitosti*“ Opět zdůrazňujeme to aktuální, co si my dnes můžeme z tohoto článku odnést. V době, ve které máme dojem, že si musíme vybrat mezi globalizací a lpěním na tradicích (a z toho plynoucím uzavřením se světu), je důležité uvědomit si, že vlastně vůbec není nutné si volit. Regionalismus nebrání zlepšování poměrů v globálním měřítku, poznávání jiných kultur, bleskovému spojení s lidmi na opačném konci světadílu. Naopak zlepšování poměrů je regionalismem vysloveně podmíněno. Zaručuje, kdybychom chtěli užít abstraktních pojmů, šířku i hloubku zároveň. Jinými slovy, slovy Karla Čapka, jimiž se vyjadřoval k národní kultuře: „*Krásu nelze napodobit nebo převzít, je nutno ji zrodit na místě. Kultura nese políbení genia loci...Pravdy jsou obecné, a platí pro celý svět, ale láska je konkrétní,*

---

¹⁰⁶ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 49.

¹⁰⁷ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 137.

¹⁰⁸ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 138.

¹⁰⁹ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 137.

¹¹⁰ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 137.

milovat znamená dávat někomu přednost. Takové velké dávání přednosti je umění, udělejte svému národu...krásu nad všechny ostatní. Evropa nepřestane být zemí národů, pokud bude zemí tvůrčích, tj. národních kultur.“¹¹¹

Na závěr si dovolíme parafrázovat ještě jeden Čapkův postřeh: pokud toužíme po velkém dobrodružství, připadá nám k tomu účelu naše zahrádka moc malá, když se ale rozhodneme zamést na ní cestičky a vytrhat plevel, najednou nám připadá neskutečně větší, možná až moc veliká.¹¹²

Tolik k malým a velkým poměrům, mohli bychom vybrat ještě další články, O ŽENÁCH V POLITICE, PENÍZE A JEJICH FUNKCE, VZPOURA DAVU a další, všechny znějí jako by byly napsány včera. Z kapacitních důvodů jsme se rozhodli pro variantu výběru těchto několika a těm jsme se věnovali blíže. Nyní se zaměříme na demokracii v rovině obecnější. A začneme Čapkovou definicí tohoto slova.

3.2 Pokus o vyvození obecných závěrů o Čapkově demokracii

Zajímavé je, že se Čapek nikde nevyjadřuje o demokracii jako o pouhém politickém systému, vždy zdůrazňuje úlohu lidí, jakožto hlavní, při vytváření jakéhokoli řádu, jak si ještě později řekneme a slovu politický systém se patrně vyhýbá proto, že je příliš abstraktní. Demokracii označuje jako „ideál“ nebo jako „metodu“ jak se mu přiblížit. Jinde říká demokracie je optimismus. Jsme přesvědčeni, že užívání těchto pojmů není nahodilé. Jen málo lidí o sobě řekne, že se snaží žít v duchu svého politického systému, a ještě méně jich tomu doopravdy věří; avšak říci, že máme v životě nějaký ideál, metodu, říci, že jsme optimisté, už nezní tak kostnatě a je mnohem lépe praktikovatelné v každodenním životě.

Ideálem rozumí, žádaný stav, k němuž je možné se pouze blížit, ne ho trvale dosáhnout. Je to nekonečná snaha. „*Něco, co dosud není a má být naplňováno, na tomto místě, zítra, do skonání světa.*“¹¹³ Chápání demokracie jakožto metody, vysvětluje Čapek průměrem fungování lidské společnosti k mozku. Už dříve jsme si v této práci uvedli, že člověk je od přírody, jak bytost rozumová, tak citová, a není možné zapřít jednu ani druhou

---

¹¹¹ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 136.

¹¹² ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 50.

¹¹³ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 131.

část s tím, aby se člověk ještě stále považoval za člověka. Ideální by bylo, nalézt rovnováhu mezi rozumem a city. Tak jako náš mozek koriguje některé extrémní projevy vášní; stejně i demokracie chce být přirozenou metodou „*uvádění iracionálních faktorů na rozumovou výslednici*.“¹¹⁴ A optimismus, ten nám v celém tomto snažení pomáhá. Avšak není optimismem slepým, nehlásá ráj na zemi, ale je přesvědčen o tom, „*že i když věci nestojí dobře, dá se spolupracovat k lepšímu, je to radikální odvrát od nespokojené a otrávené indolence. Ono se to stokrát nepovede, máme si proto dát nohu za krk?*“¹¹⁵

Pro ty, kterým by tyto tři definice, byly stále příliš abstraktní, připojujeme ještě jednu, nejkonkrétnější z nich: „*ideál demokracie je součinnost odborníků*“¹¹⁶ Každý by měl dělat svou práci, jak nejlépe umí. Nepracovat jen pro zisk ale i k prospěchu ostatních. Aby učitelé nebyli „*školometi a přednáškoví živnostníci*“¹¹⁷, a stejně tak i umělci, politici, prodavači zeleniny nebo průvodčí. V jakékoli práci, jíž člověk dělá, by měl vidět poslání, to je možná patetické, ale nanejvýš demokratické.

Řekli bychom, že Karel Čapek byl vždy stoupencem demokracie, protože ta pramenila neomylně z jeho relativistických hlubin a pak také z přesvědčení o dobrém jádru každého člověka. Neboť relativismus, přesvědčení o mnoha úhlech pohledu, o mnoha pravdách, by mohl vést ke skepsi v jakoukoli politickou angažovanost. Teprve ve spojení s důvěrou v člověka, v to, že má zájem, aby ne jen jemu samotnému, ale i ostatním se dařilo dobře, nabývá relativismus zcela jiný rozměr, rozměr „Čapkovský“. Vyjádřeme to takto, Čapek kombinací všech svých tezí a svých osobních vlastností neměl ani jiné volby než demokracie, bylo zkrátka jeho životní nutností, aby za ni po celý život bojoval, a bojuje za ni i po smrti prostřednictvím svého díla.

---

¹¹⁴ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 194.

¹¹⁵ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 129.

¹¹⁶ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 53.

¹¹⁷ ČAPEK, K. *Místo pro Jonathana! : úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. s. 16.

3.3 Pokus o konfrontaci s dneškem

Můžeme slyšet, z úst mnohých generací, že: „za jejich mladých lety bylo dobře, kdežto dnes je to stále horší a horší a jen Bůh ví, kam ten svět spěje.“ Lidský duch je totiž krom, daru generalizace, jak říká Čapek, nadán i darem zapomínat to zlé. Jistě je to dar, za který bychom měli být, vděční, co se zachování duševního zdraví v leckdy nelehkém životním údělu týče, pro kritické zhodnocení čehokoli je však na obtíž. A proto chceme-li porovnat dobu Karla Čapka a naši dobu pokud možno objektivně, musíme se oprostít od představy První republiky jako éry, kdy se po ulicích procházely pouze elegantní dámy v doprovodu Oldřichů Nových, kdy všichni podnikatelé byli jako Tomáš Baťa, a kdy vůbec lidé byli poctivější a laskavější. Bude to těžký úkol, neboť tato představa je už leckdy do té míry zažitá, že přídomek „zlatý věk“ Československu jen těžko odejmeme. A snad je i to představa pravdivá, věřte, tato poslední kapitola ji nemá vyvrátit. Jen chce upozornit, že vše není černobílé a za veškeré problémy, s nimiž se dnes potýkáme, nemůže jen minulý režim.

Zdá se, že budeme-li chtít charakterizovat soudobý postoj české společnosti vůči politice, poslouží výrazy vyjadřující všeobecnou nechuť aktivně se zabývat politikou. Skutečně tento postoj minulý režim vyžadoval ke svému přetrvání, avšak bylo by nesprávné domnívat se, že také on tento postoj v lidech vybuchoval. Karel Čapek, v době daleko před nástupem komunismu k moci píše: „*Jeden z našich národních rysů je silná nechuť k úřadům, ale stejným výrazným rysem naší národní povahy je, že úřady se mají o všechno postarat...ale přece každá povinnost, o kterou státu ulehčíme politický pokrok; vzestup demokracie je myslitelný jen ve formě občanské autonomie.*“¹¹⁸ Jak víme, Čapkovo pojetí politiky je především lokální. Neboť taková politika dokáže být více čitelná, protože konkrétní. Člověku je třeba volat raději po „*pořízení druhé hasičské stříkačky než po třetí internacionále*“.¹¹⁹

První důvod by se dal tedy ve zkratce označit jako lenost, odmítnutí spoluzodpovědnosti. Křivdili bychom ale současným Čechům, uvést tento důvod jako jeden jediný. Další lze spatřovat ve špatné komunikaci mezi politiky a občany. Například nedostatečné vysvětlení nutnosti stávajících sociálních reforem. Dokladem toho může být

---

¹¹⁸ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 56.

¹¹⁹ Tamtéž.

nedávno vzniklý zmatek týkající se poplatků ve zdravotnictví. Tato situace je paradoxní, když si uvědomíme o kolik víc možností, co se komunikačních kanálů týče, mají dnešní politici oproti těm prvorepublikovým. Rozhlas, televizi, internet má dnes k dispozici skoro každý, srozumitelné informace, lidé by většinou odpověděli, že těch srozumitelných se jim nedostává.

Médii a politikou dnes a v předmnichovské republice bychom otevřeli další obrovskou diskusi. Neboť srovnáme-li, jak se na venek prezentovali politici tehdy a nyní, nezbyvá nám, než opět konstatovat, že Čapkova doba na tom byla lépe. Ve větší míře byla zdůrazňována důležitost morálních norem nebo chcete-li obyčejná pravidla slušnosti.

Mýty opředená je i kultura a kulturnost První republiky. Nejen, že v politice tehdy působilo více umělců. Ale celkově, jak říká dr. Josef Tomeš z Masarykova ústavu akademie věd, více odborníků. Politici sice neoplývali tolika akademickými tituly jako nyní, často neměli ani vysokoškolské vzdělání nebo maturitu, ale „strčili by do kapsy“ jak se vyjadřuje Tomeš i leckteré docenty. Neboť se snažili o neustále samovzdělávání, tak aby mohli co nejlépe hospodařit ve svém oboru.¹²⁰ Co se týče umění za první republiky, zažívali umělci zlatý věk, v době minulého režimu umění „vzkvétat“ nemohlo, a nyní je spíše jiný trend - zisk. Samozřejmě tento výrok je značně zjednodušující a neplatí celoplošně. Ale dalo by se říci, že orientaci současné České republiky vystihuje v první řadě snaha o rozvoj ekonomický. Ovšem jak Čapek správně podotýká: „*chceme-li mluvit o pokroku, neohánějme se počtem aut.*“¹²¹ Toto ustavení příček na řebříčku hodnot ve státě ilustrují i postavy prezidentů obou republik, jež máme za úkol srovnat. Formálně mají podobné pravomoci. Avšak síla jejich slova, účinek, který má jejich osobnost v oblasti morální, úcta a obdiv k nim je diametrálně odlišný. Historie nás poučila, a my sami jsme si během krátké éry novodobých dějin české demokracie vyzkoušeli, že pokud, budeme vybírat do svého čela z filozofa, umělce nebo ekonoma je nejlépe vybrat prvního.

---

¹²⁰ 28. říjen- dřív a dnes [online]. [cit. 29. 10. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.rozhlas.cz/28rijen/aktualne/_zprava/509853>

¹²¹ ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. s. 86.

ZÁVĚR

Jakkoli se nejedná o práci literární, není možné v tomto případě souvislost s literaturou vynechat. Dílo Karla Čapka nabízí jak zážitek estetický, tak množství podnětných myšlenek o veřejném životě. Obojí se v jeho knihách mísí ve zvláštní harmonii, která by snad mohla být námětem pro další kapitolu, či další samostatnou práci. My jsme však na konci práce o Karlu Čapkovi, pokusme se tedy shrnout, k jakým výsledkům jsme v ní dospěli. Předně chceme zdůraznit, že ne jen literatura a srozumitelná filozofie, tvoří u Čapka jeden celek, ale i tyto tři pojmy: politika, demokracie, humanismus, jimiž jsme se zabývali, jsou natolik provázané, že vysvětlovat jeden bez druhého snad ani nelze.

V politice Čapek zdůrazňuje především osobní angažovanost, snahu nenechávat politiku politikům, ale sám něčím přispět. Což prakticky může vypadat tak, že každý se bude snažit práci, kterou dělá, vykonávat co nejlépe, ne jen pro zisk, ale i k prospěchu druhých. Užitek v praktickém životě, malé každodenní činy a politika lokální, tak by se dalo shrnout Čapkovo stanovisko.

O demokracii, snad kvůli přiblížení obyčejným lidem, nikdy nemluví jako o politickém systému, ale jako o ideálu, či metodě jak se mu přiblížit. Uvědomuje si, že i demokracie má své chyby. Které se ale místo rezignace můžeme snažit alespoň o malý kousek zlepšit. Podotýká, že systém sám o sobě nic nezmuže, i kdyby byl sebelépe vymyšlen. Vždy bude totiž záležet jen na konkrétních lidech, jak s ním naloží.

Humanismus by měl být nedílnou součástí demokracie a veřejného života. Čapkův humanismus, jeho důležitost nejlépe pochopíme, pokud se podíváme na to, jak sám Čapek žil.

Pozoruhodný je i jeho vytrvalý boj proti totalitním systémům. Když si uvědomíme v jakém časovém úseku žil, je až s podivem, jak dokázal odhadnout, co bude následovat. Jako by ve svých dílech anticipoval dějinné události.

Jak jsme zmiňovali v úvodu této práce, rádi bychom se pokusili formulovat z jakého důvodu je dílo Karla Čapka nanejvýš vhodné jako materiál k využití na všech stupních škol, a to nejen v hodinách literatury. Důvod spatřujeme především v přístupnosti. Čapek zpracovává mnohdy nepopulární témata v podstatě velmi jednoduše a jasně; srozumitelným, lehkým a často vtipným jazykem, aniž by se snížila úroveň

zobrazovaného. Chtěli-li byste v inzerátu prodat knihu Karla Čapka, stačila by značka: podnětné myšlenky přístupným způsobem.

Srozumitelnost je jedním z důvodů proč nejen ve školách, ale i mimo ně, máme na mysli dospělé čtenáře, se k němu lidé uchylují. Krom srozumitelnosti poskytuje nám i tolik potřebnou duševní vzpruhu, optimismus, že i když věci nejsou ideální, a my sami s nimi pohnout nemůžeme, můžeme alespoň trošku pohnout sami se sebou a už to je dobrý základ. Čapek může na mnohé působit sentimentálně až naivně, se svou dětskou vírou v dobrotu lidí, ve vyzdvihování malých a obyčejných událostí každodenního života. V tom je jeho zranitelnost, ale nemohu se oprostít od dojmu, že právě v tom, tkví i jeho největší síla.

PRAMENY LITERATURA:

Monografie:

- 1) *Proč nejsem komunistou*. Praha: Lidové noviny. 1990. 110 s. ISBN 80-7106-006-2.
- 2) ČAPKOVÁ, H. *Moji milí bratři*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1962. 362 s.
- 3) ČAPEK, J. *Kulhavý poutník*. 9. vyd. Praha: Odeon. 1976. 171 s.
- 4) ČAPEK, J., ČAPEK K. *Adam stvořitel*. 5. vyd. Praha: Otakar Štorch-Marien. 1929. 92 s.
- 5) ČAPEK, J., ČAPEK, K. *Ze života hmyzu*. 9. vyd. Praha: Orbis. 1958. 189 s.
- 6) ČAPEK, K. *Dášenska, čili, Život štěněte*. Praha: Československý spisovatel. 2009. ISBN 978- 80- 87391-33-4.
- 7) ČAPEK, K. *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život*. 1. vyd. Praha. Československý spisovatel. 1956.
- 8) ČAPEK, K. *Loupežník. R.U.R. (Rossums Universal Robots). Bílá nemoc*. 11. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1983.
- 9) ČAPEK, K. *Matka*. Praha: Orbis. 1958. 107 s.
- 10) ČAPEK, K. *Místo pro Jonathana! : úvahy a glosy k otázkám veřejného života z let 1921-1937*. 1. vyd. Praha: Symposium. 1970. 204 s.
- 11) ČAPEK, K. *O demokracii, novinách a českých poměrech*. 1. vyd. Praha: Akademia. 2003. 226 s. ISBN 8020011242. (výbor z publicistických prací uspořádal Ivan Klíma)
- 12) ČAPEK, K. *O věcech obecných, čili, Zóon politikon*. 1. vyd. Praha: Hynek. 2000. 123 s. ISBN 80-86202-87-9.

- 13) ČAPEK, K. *Povídky z jedné kapsy*. 8. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1985. Poslední soud, s. 165.
- 14) ČAPEK, K. *Pragmatismus, čili, Filosofie praktického života*. Olomouc: Votobia. 2000. 63 s. ISBN 80-7198-299-7.
- 15) ČAPEK, K. *První parta*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1954. 194 s.
- 16) ČAPEK, K. *Válka s mloky*. 21. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1986. 237 s.
- 17) KLÍMA, I. *Karel Čapek*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1962. 152 s.
- 18) KUDĚLKA, V. *Pátečníci*. Praha. 1989.
- 19) MASARYQUE, T. G. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich. 1990. 127 s. ISBN 80-7023-036-3.
- 20) NEŠPOR, Z. R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. Praha: Sciptorium. 2008. 429 s. ISBN 978-80-86197-97-5.
- 21) SCHEINPFLUG, K. *Můj švagr Karel Čapek*. 2. vyd. Praha: ARSCI. 2007. 237 s. ISBN 978-80-86078-79-3.
- 22) SCHEINPFLUGOVÁ, O. *Živý jako nikdo z nás*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Ikar. 2008. 304 s. ISBN 978-80-249-1086-4.
- 23) ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník II., 1929–1930*. str. 196. Praha: Československý spisovatel. 1991. 196 s. ISBN 80-202-0232-3.
- 24) ŠALDA, F. X. *Kritické glosy k nové poezii české*. Praha: Melantrich. 1939. 534 s.
- 25) STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 2. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2007. 653 s. ISBN 9788071952060.

Články v periodickém tisku:

- 1) Dvě modlitby za pravdu. *Reflex*. 2010, roč. XXI, č. 48, s. 6. ISSN 0862- 6634.
- 2) Karel Čapek: Vezmeš si mě?: Rekonstrukce neznámé cesty Karla Čapka do Alp, která skončila osudovou otázkou. *Reflex*. 2010, roč. XXI, č. 48, s. 36- 41. ISSN 0862-6634.
- 3) HOUŠKA, V. Moje Olga Scheinpflugová. *Reflex*. 2010, roč. XXI, č. 48, s. 42- 43. ISSN 0862- 6634.
- 4) HULEC, V. Absolutní věc Makropulos: Komédie Karla Čapka v brilantní režii Roberta Wilsona. *Reflex*. 2010, roč. XXI, č. 48, s. 58- 59. ISSN 0862- 6634.

Jiné zdroje:

- 1) ČAPEK, K. *Věc Makropulos*. Divadelní představení z 27. 1. 2011. Režie: Wilson, R. Národní divadlo - Praha.
- 2) ČAPEK, K. *Krakatit*. Filmová adaptace stejnojmenného Čapkova románu. Režie: Vávra, O. 1948.
- 3) *Equilibrium*. Film. Režie: Kurt Wimmer. 2002.
- 4) *Karel Čapek a jeho obyčejný svět*. Dokumentární film České televize. Režie: Kepka, O. 2008.
- 5) *Člověk proti zkáze*. Film. Režie: Skalský, Š., Pleskot, J. 1989.

Internetové zdroje:

- 1) *25. 12. 1938: Úmrtí Karla Čapka* [online]. [cit. 25. 12. 2006]. Dostupné na internetu: <http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/307663>
- 2) *28. říjen- dřív a dnes* [online]. [cit. 29. 10. 2008]. Dostupné na internetu: <http://www.rozhlas.cz/28rijen/aktualne/_zprava/509853>
- 3) *Jan Bednář: Ferdinand Peroutka o Karlu Čapkovi* [online]. [cit. 18. 12. 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.rozhlas.cz/ero6/komentare/_zprava/825909>
- 4) *Na vlně první republiky: O politice a politicích* [online]. Dostupné na internetu: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10123460450-na-vlne-prvni-republiky/207562230510001/>>
- 5) *Pohřeb Karla Čapka.* [online]. [cit. 13. 10. 2010]. Dostupné na internetu: <http://www.rozhlas.cz/archiv/klenoty/_zprava/789696>
- 6) Webové stránky o Karlu Čapkovi. Dostupné na internetu: <<http://capek.misto.cz/stranky.html>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: *Karel Čapek* [online]. Dostupné na internetu:
<<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/img/osobnosti/capek.jpg>>

Příloha č. 2: *Karel Čapek a Olga Scheinpflugová* [online]. Dostupné na internetu:
<<http://capek.misto.cz/obrazky/portrety/svatba.jpg>>

Příloha č. 3: *Karel Čapek- vlastní karikatura* [online]. Dostupné na internetu:
<<http://www.infofila.cz/70-let-od-umrti-vyznamneho-spisovatele-karla-capka-r-2-c-3035-tisk>>

Příloha č. 4: *Bratři Čapkové* [online]. Dostupné na internetu:
<http://www.antik-kant.cz/katal/pict/capek_karel_josef.jpg>

Příloha č. 5: *Karel Čapek a T. G. Masaryk* [online]. Dostupné na internetu:
<http://i3.cn.cz/3/1229944789_capek-tgm.jpg>

Příloha č. 6: Několik citátů na závěr [online]. Dostupné na internetu:
<<http://Id.johanesville.net/capek/citaty>>

JEDNOTLIVÉ PŘÍLOHY

1 Karel Čapek

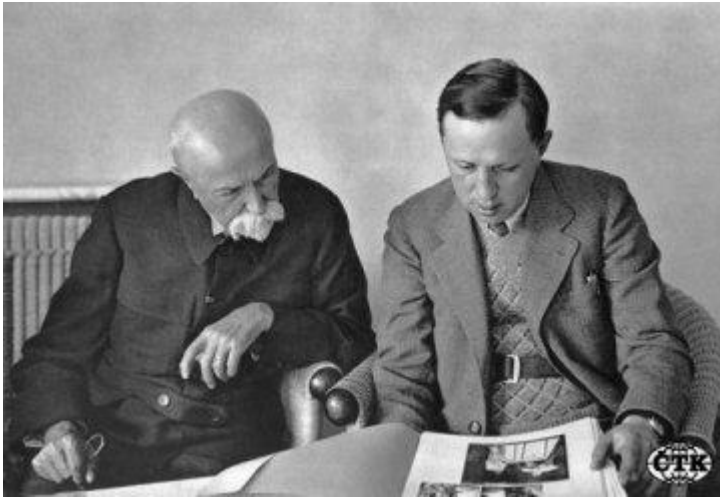
2 Karel Čapek a Olga Scheinpflugová

3 Karel Čapek- vlastní karikatura

4 Bratři Čapkové

5 Karel Čapek a T. G. Masaryk

6 Několik citátů na závěr:

„ Z dvou různých názorů vítězí vždy ten hlučnější.

„Představme si to ticho, kdyby lidé říkali jen to, co vědí.“

„Kritizovat - to znamená usvědčit autora, že nedělá tak, jak bych to dělal já, kdybych to uměl.“

„Lidová moudrost vedle tisícových pravd skrývá ještě jednu nevytěženou a bezespornou pravdu o relativnosti všech hodnot a pravd.“

„Nezáleží, že vůl je vůl, chyba je, dělá-li se z něho lev.“

„Tak se zdá, že jsme více ovládáni slovy, než jimi vládneme sami.“

„Humor je solí země. Kdo je jím dobře prosolený, zůstane dlouho čerstvý.“

„Štěstí nepochází z velikosti života, ale z malých a osvěžujících věcí, které se musí pěstovat a vyhledávat.“

„Ženské slzy jsou nejmocnější vodní energii na světě.“

„První požadavek společenské výchovy je umět zakrýt svou hloupost.“

„Jsem slabý člověk, ale v mé slabosti je má síla; můj smutek mne nebolí, má osamělost, to bude zároveň mé přemýšlení; mé odříkání, to bude zároveň má čistota.“

„V kolika věcech se díváme, kam vlaje kouř, místo abychom se dívali, odkud vítr vane.“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Lipowská
Katedra:	Katedra společenských věd, PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011
Název práce:	Karel Čapek a jeho pojetí politiky, demokracie a humanismu
Název práce v anglickém jazyce:	Karel Čapek and his ideas of politics, democracy and humanism
Anotace práce:	Práce se zabývá myšlenkami Karla Čapka z oblasti politiky demokracie a humanismu. Začíná jeho životopisem. Zmiňuje profesní dráhu i osobní vlastnosti. Dále rozebírá jeho myšlenky z novinových článků i tvorby románové. Závěrečná část je věnována srovnání politiky v pojetí Karla Čapka a politiky dnešní.
Klíčová slova:	Životopis, politika, demokracie, humanismus, srovnání
Anotace v anglickém jazyce:	The thesis deals with ideas Karel Čapek from sphere of politics, democracy and humanism. It begins with CV of Karel Čapek, his carrer and also his characteristic as a person. It brods his ideas from articles and fiction. The final one deals to compare ideas of politics of Karel Čapek and present politics.
Klíčová slova v anglickém jazyce:	CV, politics, democracy, humanism, comparison
Přílohy vázané v práci:	příloha č. 1- Karel Čapek (obrázek) příloha č. 2- Karel Čapek a Olga Scheinplugová (obrázek) příloha č. 3- Karel Čapek- vlastní karikatura (obrázek) příloha č. 4- Bratři Čapkové (obrázek) příloha č. 5- Karel Čapek a T. G. Masaryk (obrázek) příloha č. 6-Několik citátů na závěr
Rozsah práce:	Stran 52
Jazyk práce:	Český jazyk

